

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

58. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2011/05

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Az e-könyv új fejezete**

Cikkek

- KEREKES Pál: **Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-,
textlízing-konstrukciók megjelenése** 191
- BEDEKOVITS Tamás: **A WebOPAC felületének és szolgáltatásainak fejlesztése.
Rendszeradminisztrátori tapasztalatok a bajai Eötvös József Főiskola Könyvtárából** 199
- DÁVID Adrienne – KÖRÖS Kata: **Adattármustra. Képgyűjtemények 1.** 205

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

- FONYÓ Istvánné: **Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2010. évi
tevékenységéről** 219
- DEKA, Sanjib K. – LAHKAR, Narendra: **Az öt legnépszerűbb webes kereső teljesítményének értékelése és
összehasonlítása** (Ref.: Drótos László) 223
- ARNDT, Theresa S.: **Referenzszolgáltatás – referenzpult nélkül** (Ref.: Dancs Szabolcs) 225
- DENG, Hepu: **Elektronikus források felhasználása felsőoktatási környezetben. Empirikus vizsgálat**
(Ref.: Naszádos Edit) 227
- SCHWEIBENZ, Werner: **Az Europeana felhasználói értékelése – az első tapasztalatok** (Ref.: Szivi Zsófia) 230
- BRIDEN, Judi – MARSHALL, Ann: **Pillanatképek a laptophasználatról egy egyetemi könyvtárban**
(Ref.: Béni Zsuzsanna) 231
- COLINMAIRE, Hervé: **Az elektronikus információszolgáltatás új módjai a Francia Nemzeti Könyvtárban**
(Ref.: Burmeister Erzsébet) 233
- Pendlebury, David A.: **A bibliometria használata a kutatások értékelésében**(e)

(e) = A TMT e-változatában érhető el.



Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 58 • 2011/05

Summaries

KEREKES, P.: Circulating e-books – the emergence of text rental, text leasing 191

It is a challenge for libraries to lend not only printed but also digital materials. The circulation of e-books involves difficulties related to both technology and copyright. Those participating in the process – publishers, librarians and readers – have differing expectations. The author reviews library solutions and calls attention to other forms of offering e-books, including fee-based or commercial book lending (text rental, text leasing, text distribution). The free offer of large e-book stores and licensing partial access to the text of books on offer can be considered as a form of lending as well.

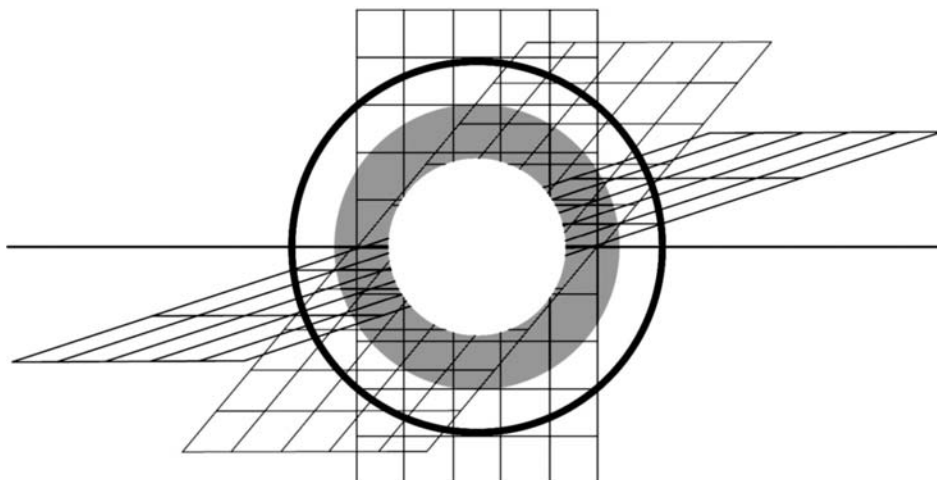
BEDEKOVITS, T.: Developing the interface and services of the WebOPAC 199

It is of key importance that the WebOPAC be as simple, transparent and user-friendly as possible. The Aleph platform allows tailoring the interface to needs, to develop and modify it with assistance from the staff of Ex-Lh Ltd. as support enterprise

and its newsletter. In addition, the EICCommons collaborative web site (online listserv) serves as an information-sharing centre for the Aleph-user community. The Library of the Eötvös József College at Baja implemented last year a series of developments which contributed to an increase in user satisfaction. These included setting the links of title fields, and inserting the icons of material types into the lists of hits. The WebOPAC was successfully connected to GoogleBooks, and users can display the images of book covers as digital objects using the ADAM module. The article summarizes the advantages for users, and also covers IT-related issues and required settings in much detail.

DÁVID, A. – KÓRÖS, K.: Picture archives 1. ... 205

In the series "Scrutiny of Hungarian databases", independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.



Kerekes Pál

Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízing-konstrukciók megjelenése

Az e-booknak versenyképesnek kell lennie általában az összes könyves területen a nyomtatottal, tehát az évszázados hagyományokkal rendelkező könyvkölcsönzés mezején is. El is indult az e-könyvek kölcsönzése, a rendszerek kialakulását azonban sok probléma hátráltatja. Elsősorban a kiadók és a szerzők jogait érintő kérdések tisztázatlanok, legalábbis az e-könyvkészítés és -forgalmazás szereplői így látják. Hazánkban is vannak már kezdeményezések, publikációk azonban inkább csak nemzetközi fórumokon érhetők el. A könyvtári e-könyvkölcsönzés versenytársaként megjelent a szöveg-disztribúció üzleti modellje is. Ebben a konstrukcióban a kiadók, illetve a könyvforgalmazók nyújtanak ideiglenes hozzáférést a tartalomhoz.

Könyvtári e-könyvkölcsönzés

A könyvtárak természetes módon rá vannak kényszerülve az e-környezet követelte fejlődésre. Az anyagi lehetőségek néha méltatlan szűkítésének keretei között is, de igyekeznek megfelelni a digitalizáció kihívásainak. Elég csak az elektronikus katalógusokra gondolni, vagy a kölcsönzés teljes gépesítésére. Az e-könyv megjelenése is új igényeket szül. A feladat nem teljesen ismeretlen, hiszen digitális tartalmakat eddig is szolgáltatottak a könyvtárak. A teljesség igénye nélkül csak néhányat említve: *Magyar Elektronikus Könyvtár*, helytörténeti gyűjtemények digitalizált verziói, szak- és felsőoktatási könyvtárak szofisztikált e-kínálata. A beiratkozott tagok részéről azonban érthető igény, hogy a digitálisan készült és készletezett műveket, tehát a mai, tág értelemben vett kortárs szerzők alkotásait is elérhessék az interneten keresztül, könyvtári szolgáltatás keretein belül.

A fejlődési alapkészletetesen kívül a könyvtáraknak az alábbi kényszerítő feltételekkel is számolniuk kell:

- kiadói szövegdisztribúció (kölcsönzés) megjelenése;
- olvasók új konstrukciókba terelése: például egyéb fogyasztáshoz kötött e-könyvkölcsönzés és -értékesítés (távközlési, pénzügyi szolgáltatók kínálata);
- e-könyvek, e-könyvolvasók árának csökkenése;

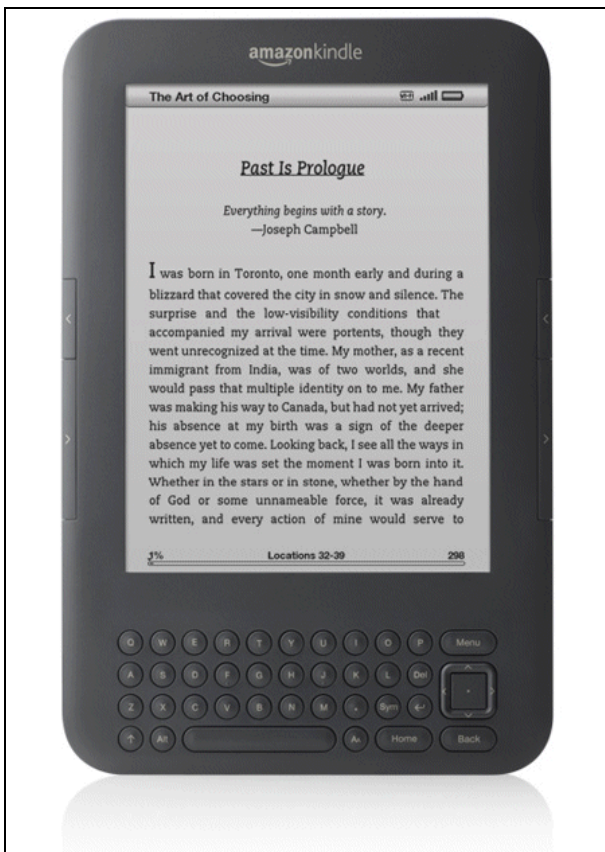
- új, tőkeerős, globális cégek megjelenése a könyvkultúra különböző ágazataiban (főleg médiavállalkozások irányából);
- könyvtári rendszeren kívüli projektek megjelenése (Google Books).

A könyvtári e-könyvkölcsönzés formái még nem szilárdultak meg. A nemzetközi – és némi hazai – gyakorlat szakkiadványokban olvasható ismertetése alapján látható, hogy alapvetően két kölcsönzési konstrukció látszik kibontakozni:

1. e-könyvolvasó kölcsönzése (eszközkölcsönzés);
2. e-tartalom kölcsönzése (dokumentumkölcsönzés: a szöveg mellett hang-, kép-, videoállomány is).

Az eszközkölcsönzés ideje nyilvánvalóan rövidre szabott, hiszen az e-readerek árának radikális csökkenésével fokozatosan funkcionalitását veszítheti ez a szolgáltatás. Egyetemi színtereken akkor lehet még értelme, ha az oktatási intézmény – néhány év múlva ez bekövetkezhet – egyszerűen megszünteti a nyomtatott jegyzeteket, és csak elektronikusan, és a DRM miatt csak ePub-ban (vagy más formátumban, pl. a Kindle-hez alkalmazott PRC-ben) teszi nyilvánossá a tananyagot. Létezik olyan konstrukció is, amelynek alapján olvasóeszközt ugyan lehet kölcsönözni, de csak helyben olvasásra, helyi használatra. Jelenleg az *Országos Széchényi Könyvtárban* van ilyen tesztüzemű gyakorlat. Külföldi beszámolókat olvashatunk más eszközök, főleg Kindle e-könyvolvasók

(1. ábra) kölcsönzéséről (a készülék el is vihető a könyvtárból) több publikációban. Szemléltetésül idézem egy USA-beli egyetem Kindle kölcsönzési tapasztalatait: „Az indulás óta eltelt idő alatt bizonyosodott, hogy az e-könyv olvasók fontos eszközök lehetnek a könyvtárakban – gyors és költséghatékony lehetőséget jelentenek a népszerű irodalom könyvtári szolgáltatásához. A szolgáltatás még tovább gyorsítható, ha a könyvtárosok előre letöltik a várhatóan érdekes műveket (pl. a sorozatok egyes részeit megjelenésük napján azonnal), így nem kell várakozniuk a felhasználóknak addig, amíg a kért könyvet a könyvtár megvásárolja. A jövőben várhatóan egyre változatosabb lesz a Kindle-re megvehető művek kínálata, és ahogy javulnak az eszköz grafikus megjelenítő képességei, egyre inkább alkalmas lesz a szakirodalom olvasására is.” [1]



1. ábra A legnagyobb darabszámban eladott e-könyv olvasó, a Kindle 3.

Jól látható a WI-FI kapcsolat ikonja, és a megszokott oldalszámozás helyett a százalékban való pozíciókijelzés. Az oldalpanelen látható nyilak a lapozás eszközei. A kijelző nem veszi igénybe a

szemet jobban, mint a nyomtatott könyv vagy újság. (Forrás: www.amazon.com)

Sokat ígérő, ugyanakkor szerzői jogi problémákkal terhelt lehetőség az e-könyv, pontosabban lehatárolva a fogalmat: az e-tartalom kölcsönzése. Ez a könyvtári szolgáltatás nem szabad felhasználású digitalizált dokumentumokat – amelyeket a világ bármely országából, minden időben, bárki letölthet – kínál olvasásra, hanem az intézmény tulajdonában lévő virtuális kópiákat (e-példányokat). A kölcsönzés a megszokott könyvtári üzemmód szerint történik: a beiratkozott olvasó a webfelületen kikölcsönzi (kosarába teszi, egyéni könyvespolcára húzza) a keresett művet, ezzel adott időre (többnyire két-három hétre) megszerzi az olvasás jogát és lehetőségét. Természetesen nem csak e-könyv olvasó eszköz jöhet ilyenkor számításba, hanem mindenféle olvasására alkalmas szerkezet (asztali gép, notebook, tablet stb.) megfelel. A könyvet nem kell lejártakor visszavinni, újra adminisztrálni, mert a mű olvashatósága (kinyithatósága) határidőre megszűnik. A lebonyolítás módjánál a következő alapesetekkel számolhatunk:

- 1. Web-alapú kölcsönzés.** A művet a könyvtári portálon keresztül lehet kikölcsönözni, ezt követően a dokumentum bármikor kinyitható, olvasható a megszabott ideig.
- 2. Hálózati alapú kölcsönzés.** A dokumentum nem kerül kikölcsönzésre, csak hozzáférést kap az olvasó. Ennek megfelelően csak aktív internet-kapcsolattal olvasható, és logikusan egy adott példányt mindig csak egy ember olvashat. Tekintettel arra, hogy maga a példány nem kerül, még időlegesen sem, az olvasó birtokába, talán megfelelőbb elnevezés erre a szolgáltatási módra a *szövegbérlet* kifejezés.
- 3. Használati alapú kölcsönzés.** A könyvtár licencet vásárol, és minden egyes kikölcsönzött példány után licencdíjat fizet. Akár az sem zárható, hogy bizonyos összeg elérése után a könyv a birtokába kerül, ez után már szabadon kölcsönözhető. Így elkerülhető a várakozás a könyvre, mivel egy példány korlátlan számban kölcsönözhető egyidejűleg. A *kölcsönzés* fogalom itt az olvasó szempontjából helytálló, a könyvtár tevékenysége tulajdonképp a *textlízing* fogalommal írható le.
- 4. Intézményhez kötött kölcsönzés.** Csak a helyszínen, tehát a könyvtárban, vagy a könyvtár által üzemeltetett letöltőközpontban juthat az olvasó a dokumentumhoz, offline tranzakció keretében (gépre való feltöltés). A törlés – a határidő lejártával – itt is lehet automatikus.

Az itt felsorolt működési módozatokhoz a könyvtári architektúrák már rendelkezésre állnak, több szállító is kínálja rendszereit. [2] A gondot a kiadók idegenkedése jelenti. A könyv létrehozói nem látják biztosítottak jogaik védelmét, tartanak attól, hogy ami bekerül egy ilyen elektronikus körforgásba, az rögtön másolhatóvá, azaz illegális használatra alkalmassá válik, megfosztva a könyv létrehozói költségeik megtérülésének lehetőségétől. Felmerült az is, hogy nem az olvasók kezén válik sokszorosíthatóvá a könyv: egyszerűen betörnek a könyvtári szerverre, és onnan lopják ki erre szakosodott profik a műveket. Ilyen támadásokra ugyanis a könyvtárak nincsenek felkészülve, a hackerek könnyen utat találhatnak az egyszerű védelem feltörésére.

Az e-bookkölcsonzés problematikáját nagyon jól szemlélteti a 2010 októberében lezajlott vita az angol könyvkiadók szövetsége és az e-tartalom könyvtári használatát sürgető szervezetek közötti. A *Publishing Association (PA)* vette magának a bátorságot (e-ügyekben ugyanis komoly az esély a konfrontációra, ez itt is beigazolódt) és kinyilvánította álláspontját az e-könyvkölcsonzés lehetőségeiről az angol közkönyvtárak 2010-es konferenciáján (2010. Leeds). Diplomátikus és szépen keretbefogott levelében az egyesület vezető tisztségviselője közzétette: az Egyesült Államokban már az összes könyveladás 6-10 százalékát teszi ki az e-tartalom, és az Egyesült Királyság területén is elérte a 3-5 százalékot. Ez már jelentős szám, de ettől függetlenül nem csupán gazdasági okok miatt szükséges a párbeszéd a könyvtárak és a kiadók között: egyszerűen el kell ismerni, hogy a könyvtárak az e-könyv világában fontos ösztönző szerepet játszanak, és az ebben a szakmában keletkezett tapasztalatokat is hasznosítani kell. A közös együttműködés szempontjából több alapítétel van, amelyekhez ragaszkodniuk kell a kiadóknak, a könyvtárak ezekben a keretekben gondolkodhatnak:

- A könyvtárak a megvásárolt e-könyv alapján (bár a technikai lehetőségek ennél szélesebb kiaknázást tennének lehetővé) csak egy digitális példányt, egy időben csak egy embernek kölcsönözhetnek, csak egy adott határidő keretein belül.
- A könyvtár csak beiratkozott olvasójának kölcsönözheti a könyvet, nem akceptálható webalapú könyvtári tagság, más virtuális tagság sem. Sőt, az olvasónak igazolnia kell, hogy a könyvtár szolgáltatási régióján belül lakik, ha igénybe kívánja venni az e-könyvkölcsonzést.

- A szolgáltatás csak helyi letöltés formájában lehetséges, tehát a beiratkozott olvasó csak a könyvtár megfelelő termináljára csatlakozva, helyi ellenőrzés mellett töltheti le a művet a számára megfelelő eszközre (noteszgép, tablet, e-könyv-olvasó stb.).
- A kikölcsönzött könyvtári egység adott határidő után megnyithatatlanul kell hogy váljon az olvasó részére, a hozzáférés megszűnik, egyszerűen és visszavonhatatlanul. [3]

Nyilvánvaló, hogy ez az egyértelmű nyilatkozat heves indulatokat váltott ki szakmabeliek és olvasók részéről egyaránt. Még akkor is, ha a szerző hangsúlyozta: természetes, hogy nem ez az egyetlen modell a könyvhozzáférésre digitális formában, hiszen megszámlálhatatlanul sok konstrukció él már most is egymás mellett, például a tudományos publikációk területén.

A jelentős hozzászólások közül talán érdemes az *OverDrive* (az e-bookkölcsonzés informatikai hátterét biztosító platform forgalmazója) vezetőjének véleményét idézni:

1. A jelenlegi könyvtári integrációs rendszerek alkalmasak, vagy azzá tehetőek az e-bookkölcsonzésre.
2. A kölcsönzés lehetőségét a jelenlegi rendszerek helyi letöltés nélkül is (azaz távoli hozzáféréssel is) meg tudják oldani a kiadói és szerzői érdekek sérelme nélkül.
3. A könyvtári szolgáltatás helyi alapjait is biztosítani lehet.
4. A könyvtári szolgáltatás túl értékes ahhoz, hogy nyilatkozatokkal kezeljük. Sokkal célszerűbb a megegyezésre törekedni minden érdekelt fél részéről, mivel a fiatalok egyre inkább csak az elektronikus eszközökön jutnak hozzá a kulturális termékekhez, nem veszíthetjük el a digitális környezetben felcseperedő rétegeket. [4]

Érdemes felidézni ezzel kapcsolatban a könyvtári elgondolásokat is. Igaz, egyetemi könyvtárról van szó, mégis hasznos lehet leírva látni egy könyvtár elvárásait (*Lingnan University*, Hong Kong), érzékeltetve, hogy milyen különbségek vannak a felfogásokban. A könyvtár munkatársai szerint a nyomtatott kiadványokra vonatkozó szerzeményezési alapelveket az e-könyvekre vonatkozóan a következők szerint érdemes kiegészíteni:

1. Digitális unikalitás. A könyv csak elektronikusan érhető el, a vásárlás szükségszerű.
2. Elérhetőség. Olyan művek beszerzése, amelyekből folyamatosan több példányra van szükség, így a papírpéldányok tehermentesíthetők.

3. Használati komfort. A művet elérhetővé kell tenni a könyvtár teljes rendszerében, beleértve a regisztrált olvasók számára a távoli használatot is. A dokumentum kinyomtathatóságát is lehetővé kell tenni.
4. Frissítés. Az elektronikus példány tartalma aktualizálható legyen.
5. A mű autorizáltságát, azaz a szöveg szerzői hitelességét garantálni kell, tekintettel a nem szakemberek gondozta kópiák bekerülésére a könyvtári rendszerbe. (Példának a Gutenberg Projektet hozza, amelynek a tartalmát nem tekintik hitelesnek.) [5]

Mint látható, az igények és az elvárások különbözők. Ez következik abból is, hogy a digitális olvasáskultúrának már vannak bizonyos hagyományai, mint például a gyors elérhetőség, a mobilitás, egyfajta szabadosság a szöveg kezelésében. Ezek a keretek nehezen egyeztetethők össze a könyvnyomtatás összefüggésrendszeréből kibontakozó e-könyvkiadás és -forgalmazás gondolatmenetével.

Egy példa: Hogyan kölcsönöz a virtuális könyvtár?

Magyarországon nagy médianyilvánosságot kapott a szomszédos főváros, Bécs közkönyvtárának e-könyves gyakorlata. A tudósítások magáról a tényről, a kölcsönzés beindulásáról tájékoztattak. [6] Hírként kezelték a tényanyagot, ez érthető is, a nem szakemberek számára ez nem több, mint érdekesség. A könyvtár honlapja bővebb tájékoztatást ad a szolgáltatásról, több nyelven elérhető egy részletes használati feltételeket rögzítő szabályzat. [7] A paragrafusokba szedett, jogi fogalmakat körülhatároló dokumentum nagyon részletes és precíz, azt is tisztázza például, hogy a kölcsönzés megszűnése után a tartalom nem használható. (Talán el is kell felejteni a kapott információkat? Remélhetőleg erre még a túlzásokra hajlamos digitális jogvédők sem gondolnak.) A német nyelvű változat szerint az *Onleihe* (a kifejezés szellemes szójáték: az *online* és a *leihen*, vagyis *kölcsönzés* összevonásából) szolgáltatást csak az veheti igénybe, aki a könyvtár regisztrált látogatója, azaz beiratkozott olvasó. A használati segítség írott és videó változatából kiderül, hogy itt is példánykölcsönzésről van szó, tehát az igényelt dokumentumot egyszerre csak egy személy használhatja. Fontos, hogy ha hozzájutunk a kölcsönzött műhöz, az letölthető a számítógépre, így offline

olvasható. A kölcsönzés az interneten át zajlik, nem szükséges a könyvtárba személyesen bemenni. Meglepő és előremutató, hogy nemcsak szöveges anyagok adják a kínálatot, hanem audioállományok és közéleti magazinok is. A kategóriákat így állítják fel: *eBook*, *eAudio*, *ePaper*. (A nyelvi érdekesség miatt is idézem, tekintve, hogy a nemzetközi kifejezéseket használják – ez még lehet vitapont itthon is.) A kölcsönözhető egységekhez minden esetben megadják a szükséges formátumokat, általában az ePub-ot részesítik előnyben. Ennek megfelelően az e-könyvolvasókra optimalizált köteteknél kilistázzák az adott formátumot használó olvasóeszközöket. A jelenlegi állás szerint közel kilencezer egység kölcsönözhető; az indulás óta eltelt időszak alatt az állomány megháromszorozódott. Leltárba szedik az újdonságokat és a legkeresettebb alkotásokat.

Jelen írásnak nem lehet célja a vélemények teljes körű bemutatása és értékelése. Inkább azt tekintetem feladatommak, hogy felhívjam a figyelmet a probléma megjelenésére, a megoldások keresésére. További vélemények pro és kontra elérhetők az eReport oldalain. [8]

A könyvtári e-bookkölcsönzés kapcsán ismét hangsúlyozni kell: az e-könyv léte és népszerűsége már régen nem a technológián, hanem a birtoklás és az ellenőrzés, valamint a fogyasztói magatartás kérdésén múlik. Az e-könyv kölcsönözhetőségének megteremtése kiadói és könyvtári érdek, a feltételek adottak is ehhez az új művelődési konfigurációhoz. A működéshez szükséges kiegyensúlyozott módszertan (üzleti nyelven: bizniszmodell) azonban még nem teremtődött meg. Amíg ez a helyzet nem változik, csak korlátozott állományokkal számolhatunk az e-bookkölcsönzésben. Jellemző adat, hogy New York közkönyvtára (2. ábra) a beszerzésre fordítható összeg mindössze egy százalékát költi e-könyvekre, a kölcsönözhető tételek az állomány három százalékát sem érik el. A helyzet ellentmondásosságára jó példa: a kiadók a már elfogadott 9.99 dolláros e-bookár helyett a könyvtáraknak a nyomtatott kiadás áráért (ez általában háromszoros) hajlandók csak eladni az e-könyvet. [9] Miközben más kiadók azt tanácsolják, hogy éppen fordítva kellene legyen: az e-book kikölcsönzése inspirálhatja az olvasót a nyomtatott kiadvány megvásárlására, az e-könyv ilyen értelemben marketingeszköznek is tekinthető a nyomtatott könyv promóciója szempontjából.

The screenshot shows the eNYPL website interface. At the top, there's a navigation bar with 'Home', 'Classes, Programs & Exhibitions', 'Using the Library', 'Blogs, Videos & Publications', 'Locations and Hours', 'Support the Library', 'Find Books, DVDs & More', and 'Ask NYPL'. Below this is a search bar and a 'MY ACCOUNT' link. The main content area features the book 'Hatshepsut: Daughter of Amun' by Moyra Caldecott. It lists the publisher as Mushroom Publishing, the imprint as Mushroom eBooks, and the subject as Fantasy Fiction. The language is English. There are buttons for 'Add to eList' and 'Add to Wish List' for both Adobe PDF and Mobipocket formats. The page also includes a 'Description' section, 'Excerpts', and a recommendation section titled 'If you like this title, you might also like...' with book covers for 'Akhenaten: Son of the Sun', 'Eve', 'Temples, Tombs, and Hieroglyphs', and 'Tools of Timekeeping'.

2. ábra Egy e-könyvkölcsönzés weblapja a New York Public Library-ből (New Yorki Közkönyvtár)

Az eszközök és a formátumok elkülönítése jól látható, és a jogi korlátozások is szemléletesek. (Forrás: *ebooks.nypl.org*)

A nyomtatott művek fizikai birtokbavétele és örökös tulajdonlása mellett a könyvtárakban folyamatosan nő a digitális források jelenléte. Az e-könyvek to-

vábbi terjedését a túlságosan is korlátozó jellegű jogi megszorítások gátolják, annak ellenére, hogy a hatályos hazai és európai szabályozások és irányelvek megállapítják a tudáshozzáférés szempontjából kedvezményezett (a szerzői jogi előírások alól részlegesen kivett) felhasználói kört:

- könyvtárak és archívumok javára hozott kivételek;
- a művek oktatási és kutatási célú terjesztését lehetővé tevő kivételek;
- a fogyatékos személyek érdekében hozott kivételek;
- a felhasználók által létrehozott tartalom esetében adott esetleges kivétel. [10]

Kiadói és vállalkozói könyvkölcsönzés

A könyvpiacra belül és kívül többen felfigyeltek arra, hogy a jelenlegi könyvtári szervezetek nehezen küzdenek meg a digitális kiadványok keltette igények kielégítésével. Felvetődött a kérdés, hogy az e-könyvek egyáltalán bekerüljenek-e a könyvtári hálózatba, tekintettel arra, hogy ezek az intézmények alapvetően a nyomtatott könyvek kölcsönzésére alakultak ki; szervezeti mechanizmusuk a papírdokumentumra, logisztikájuk az olvasók fizikai jelenlétére specializálódott.

A vélt vagy valós e-bookkölcsönzési bizonytalanságok üzleti kihasználására több irányból is látható komoly kísérletezés. Az e-könyv virtuális termék, kölcsönzése – ez természetesen csak némi megszorításokkal igaz – nem igényel intézményszerű apparátust, raktározást, feldolgozást, szállítást. A viszonylag alacsonyra kalkulálható beruházási költség vonzza a befektetőket.

Várható tehát a kiadói könyvkölcsönzés beindulása. Ezt a konstrukciót a kiadók azért fontolgatják, mert így a mű nem kerül ki a megfelelően védett rendszerükből, és mégis ki tudnak elégíteni egy valós igényt: a kölcsönözhetőséget, a teljes jogú vásárlás magasabb költségeivel szemben. A kölcsönzött könyveket olyan beépített jelekkel láthatják el, amelyek illegális használat esetén is felismerhetők, a mű megtett útja követhető, a felhasználók azonosíthatók.

Megjelenhet a vállalkozói könyvkölcsönzés is. A megfelelő terminológia itt a *szövegdisztribúció* lehet. Bizonyos, hogy a ma is működő e-könyv-áruházak alkalmassá tehetők ilyen könyvértékesítési konstrukcióra is. A könyvkölcsönzés mint üzlet, nem új, a könyv tömegesedésének hőskorában Magyarországon is léteztek ilyen böngésző zugolyok, akkori elnevezéssel olvasókabinetek. Azóta feledésbe merültek és új formák jöttek, de lehet, hogy az e-könyv visszahozza ezt a könyves ágazatot is. Az első pesti olvasókabinet létrehozója, *Mossótzai Instítóris Gábor*, miként magát nevezi,

„minden igaz hazafinak kész köteleességű szolgája” 1793-ban így határozta meg az árakat: *„A mi a könyveknek naponként való költsönös kiadását illeti, annyiban határoztam meg az árát, mint a német Olvasó-Kabinétnek birtokosa az övéinek; tudniillik minden darab könyvnek egy egész napra való olvasásáért egy krajtzárt; avagy a kinek úgy tetszene, egy hónapra 30 kr. praenumerálhat.”* [11] A konstrukció bevált, az országban több helyütt is nyíltak olvasókabinetek. [12] De a politika közbeszólt, néhány évnyi működés után megvonták a vállalkozók engedélyét. Az e-könyvkölcsönzés ideája ma is működőképes lehet, akár üzleti alapon is. A kérdés csak az, alkalmasak lesznek-e hozzá a társadalmi-gazdasági feltételek? A fizetőképes olvasórétegekre marketing ösztűz fog irányulni az e-book térnyerésével párhuzamosan, mint ezt megszokhattuk új digitális termékek piaci megjelenésekor. Ennek kapcsán talán önálló ajánlatként, vagy egyéb piaci csomagok részeként jelenhet meg a fizetős kölcsönzés. Jelenleg Budapesten is folynak kísérletek könyvbérlési konstrukciókkal. [13]

A nagy olvasóeszköz-forgalmazók is foglalkoznak tartalomkölcsönzéssel. A legismertebb változat (ezt a Kindle és a Nook készülékhez is kínálják) az egyszerű könyvkölcsönzés. [14] A megvásárolt könyv egy – szintén abba a hálózatba regisztrált – személynek átengedhető. Ez az idő két hét, ezalatt természetesen az eredeti vásárló nem fér hozzá a könyvhöz, és ezt csak egyszer teheti meg egy könyvvel (jelenleg). A forgalmazó ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez a lehetőség nem minden megvásárolt könyvre érvényes, függően a kiadói szerződéstől. Tehát látható a kölcsönzés szándéka, és meg is valósul, de nagyon erős korlátozókkal. Igazából a kölcsönzést nem a forgalmazó végzi, csak engedi, elviseli: de ehhez a tevékenységéhez is jelentős infrastruktúrát kell megteremtene. Ilyen értelemben nem is kölcsönzésről beszélhetünk, hanem kiadói és kereskedői kölcsönzési segítségről. Ugyan magánszemélyek között jön létre a könyvcseré, mégis a professzionális kölcsönzés körét érinti ez a tevékenység, hiszen az eredeti jogtulajdonos közreműködése nélkül nem jöhetne létre az ügylet.

A másik konstrukció sokkal meglepőbb (ezt a Nook-hoz nyújtják). Felkínálják a tulajdonosoknak azt a lehetőséget (Read in Store opció), hogy a Barnes and Noble könyvesboltjaiban a teljes e-könyvkínálatból olvashatnak a helyi hálózat igénybevételével, a saját Nook e-olvasójukon – de csak naponta egy órát. Ennek a marketingfogás-

nak a távlataiba belegondolni sem érdemes. (A legrosszabb változat talán az, hogy lerövidülnek a művek a megadott időkeretre.) A valóság persze úgy fest, hogy a cég piackutatásai szerint megéri bepillantást engedni a kurrens áruba is, mert ez elősegíti a nyomtatott vagy az e-verzió későbbi megvásárlását.

A digitális könyvvilág e-tartalomkölcsonzési szegmense még sok újdonságot hozhat. Eleve megkérdőjeleződik a kölcsönzés szükségszerűsége, hiszen a nem szerzői jogvédelem alatt álló művek már virtuális könyvtárak, illetve könyvátvitellel foglalkozó vállalkozások kínálatában ingyenesen letölthetők, gazdag formátumválasztékban hozzáférhetők. A nagy e-könyv-olvasó forgalmazók szintén folyamatosan bővítik a szabad tartalmakat. Formálódnak olyan konstrukciók, amelyek a médiafogyasztási szokásokban már elfogadottnak számítanak: például reklámért cserébe kurrens tartalmakat mellékelnek. A nem is olyan távoli jövőben megtörténhet: sikerül az e-könyvek árát olyan szintre redukálni, hogy kölcsönzés helyett bármit érdekesebb lesz megvenni, ami iránt érdeklődik az olvasó. Ezt a folyamatot segíti, hogy egyre több e-könyvnél a vevő egyre nagyobb betekintést nyerhet a kívánt alkotásba a vásárlás előtt.

Hivatkozások

- [1] CLARK, Dennis T.: Kindle e-könyv-olvasók kölcsönzése a Texas A&M University könyvtárában (Ref.: Drótos László). = TMT, 57. köt. 5. sz. 2010. p. 226–227.
- [2] www.overdrive.com és www.ebrary.com. Mindkét weblap közöl kutatásokat, tanulmányokat, adat sorokat is.
- [3] PAGE, Benedict: PA sets out restrictions on library e-book lending. = The Bookseller.com. 2010. okt. 10. Elérhetőség: <http://www.thebookseller.com/news/pa-sets-out-restrictions-library-e-book-lending.html>
- [4] POTASH, Stive: A statement on the Publishers Association's position of eBook lending. = OverDrive Digital Distribution Blog, 2010. okt. 22. Elérhetőség: <http://overdriveblogs.com/distribution/2010/10/22/a-statement-on-the-publishers-associations-position-on-ebook-lending/>
- [5] NESTA, Frederick – TAM, Owen – TANG, Bill: It takes more than changing the letter from P to E: A Hong Kong Library's perspective in adopting E-books. = IFLA konferencia, Milánó, 2009. Elérhetőség: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/212-nesta-en.pdf>

- [6] Nagy siker a virtuális könyvtár Bécsben. = ComPress közlemény. 2010. okt. 19. Elérhetőség: http://infovilag.hu/hir-19028-nagy_siker_virtualis_konyvtar_becsben.html
- [7] OYO hivatkozásai Facebook: http://www.onleihe.de/opencms/opencms/divibib-customer/xa_at_9/wien/de/AllgemeineBenutzungsbedingungen.pdf
- [8] eReport <http://activitypress.com>
- [9] RICH, Motoko: Libraries and Readers Wade Into Digital Lending. = The New York Times, 2009. okt. 14. Elérhetőség: http://www.nytimes.com/2009/10/15/books/15libraries.html?_r=1
- [10] AMBERG Eszter: Szerzői jog a digitális könyvtárban. = TMT, 57. köt. 6. sz. 2010. p. 250–258.
- [11] LÉCES Károly: Az első pesti olvasó-kabinet megalakulása és könyvállománya. = Magyar könyvszemle, 1959. 4. sz. p. 345–356.
- [12] V. ECSEDY Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézsajtó korában 1473–1800. Budapest, Balassi Kiadó, 1999. p. 326–327.
- [13] www.konyvkolcsonzo.hu
- [14] Nook: Exclusive LendMe Technology; Kindle: Kindle Book Lending

Irodalom

- CARRIÈRE, Jean-Claude – ECO, Umberto: Ne remélje, hogy megszabadul a könyvektől. Budapest, Európa Kiadó, 2010. 291 p. ISBN 978 963 07 8916 5
- COHN, Cindy – McSHERRY, Corynne: Digital Books and Your Rights: A Checklist for Readers. = Electronic Frontier Foundation. 2010. február. Elérhetőség: <http://www.eff.org/files/eff-digital-books.pdf>
- DRÓTOS László: Honnan jönnek az e-könyvek? = OSZK MEK honlap. <http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2010/e-book-library.ppt>
- EPSTEIN, Jason: Publishing: The Revolutionary Future. = The New York Review of Books. 2010. márc. 11. Elérhetőség: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2010/mar/11/publishing-the-revolutionary-future/?page=2>
- GOLDEN Dániel: Az elektronikus olvasás mintázatai. = Információs társadalom. 9. köt. 3. sz. 2009. p. 85–93. Elérhetőség: http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2009_3/2009_3_golden.pdf
- KEREKES Pál: A könyvtár és digitális gyűjtemények az elektronikus közszolgáltatások rendszerében: felvetések, vitapontok, programelvek. = Információs társadalom, 9. köt. 3. sz. 2009. p. 67–84. Elérhetőség: http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2009_3/2009_3_kerekas.pdf
- KEREKES Pál: Az elektronikus könyv – e-book, e-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem. Budapest, Ad Librum, 2010. 133 p. ISBN 978 615 5014 58 1

Kerekes P.: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének ...

KEREKES Pál: Az elektronikus könyv. Mit kell tudni az e-könyvről, e-könyv-olvasóról? Az e-book a digitális kultúrában. Budapest, Kossuth Kiadó, [digitális kiadás] 2010. 130 p. ISBN 978 963 09 6604 7

KOLTAY Tibor: E-könyvek: technológia és birtoklás. = Médiakutató, 11. köt. 3. sz. 2010. p. 49–53.

LEBERT, Marie: A Short History of eBooks. NEF, University of Toronto, 2009. 87 p. Elérhetőség: <http://www.etudes-francaises.net/dossiers/ebookEN.pdf>

LUKÁCS Attila: Slow but Growing – the Hungarian eBook Market. [Digitális kiadás.] Budapest, Adamo Books, 2011. 16 p. Forgalmazó: Kindle Edition.

No Shelf Required: E-books in Libraries. szerk. Sue Polanka. American Library Association, Chicago, 2010. 200 p.

PASTORE, Michael: 50 Benefits of Ebooks. A Thinking Person's Guide to the Digital Reading Revolution. Dayville, Conn., Zorba Press, 2009. 179 p. ISBN 978 0 927379 17 5

PERRONE, Agnese: Elektronikus könyvek szerzeményezése Olaszországban. (Ref.: Dancs Szabolcs) = TMT, 57. köt. 9. sz. 2010. p. 394–396.

TURI László: Az e-könyvről. Csapongó gondolatok és hasznos tudnivalók az e-könyvről olvasónak, szerzőnek, kiadónak...minden érintettnek. [Digitális kiadás.] Budapest, Ideatéma, 2010. 14 p. ISBN 978 963 06 9960 0

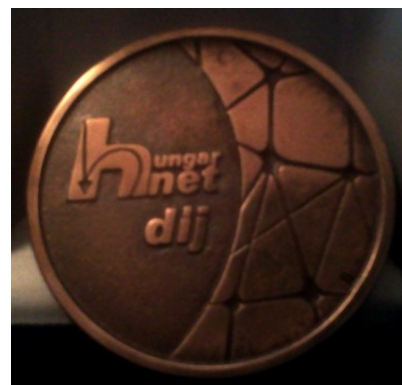
Beérkezett: 2011. III. 7-én.



Kerekes Pál

Informatikus könyvtáros,
informatikai lapok szakírója.
E-mail: kerekes.pal@t-online.hu

HUNGARNET-díj 2011



A *Networkshop konferencia* nyitó ülésén (2011. április 27.) ötödik alkalommal nyújtották át a *Hungarnet-díjat*, amelyet a *HUNGARNET Egyesület* a hálózat műszaki fejlesztésében vagy a tartalomszolgáltatásban az elmúlt 20 évben kiemelkedő teljesítményt nyújtó szakemberek érdemeinek elismerésére alapított.

Idén, a hálózatra épülő tartalomszolgáltatás területén végzett több mint két évtizedes kiváló munkájáért, a MEK egyik alapítója, és – ahogy a díjat átadó *Zombory László*, a *Hungarnet Egyesület* elnöke fogalmazott, az „internet nagy öregje”: *Drótos László*, az OSZK munkatársa kapta.

A TMT nevében gratulálok, további sikereket kívánva,

Szántó Péter

Bedekovits Tamás

A WebOPAC felületének és szolgáltatásainak fejlesztése

Rendszeradminisztrátori tapasztalatok a bajai Eötvös József Főiskola Könyvtárából

Az információtechnológia fejlődése újabb és újabb feladatok elé állítja a könyvtárakat. Az integrált könyvtári rendszerek mára jóval túlmutatnak a könyvtárgépesítésen, a weblapoknak a pusztán tájékoztató funkción túl magukba kell foglalniuk a legújabb webkettes alkalmazásokat, és végül, de nem utolsósorban a WebOPAC-oknak is többet kell nyújtaniuk a katalógusfunkciónál. A WebOPAC azért is kiemelkedően fontos, mivel a könyvtárak honlapjait talán a katalógus elérése miatt keresik fel a legtöbben. A következőkben arról lesz szó, hogy milyen fejlesztéseket tudunk véghezvinni online katalógusunkban az elmúlt egy évben Aleph környezetben, az Ex-Lh Kft. segítségével.

Az Ex Libris Ltd. sok éve élen jár a könyvtári szoftverek fejlesztésében. Két világsikerű integrált rendszerrel (Aleph és Voyager), digitális tartalmak kezelését segítő termékekkel (SFX, MetaLib, Verde, DigiTool, Rosetta) és egy átfogó, minden könyvtári forrást menedzselő megoldással (Primo) méltán vívta ki piacvezető szerepét. Sikereit mi sem mutatja jobban, mint hogy a világ tíz legnagyobb egyeteme közül tíz Ex Libris szoftvereket használ, Európa ötven legismertebb egyeteméből pedig harminckettő. A világ nemzeti könyvtárai közül harminchárom választott Ex Libris által fejlesztett integrált könyvtári rendszert. Nyolc Ex Libris képviselőt találhatók világszerte, Magyarországon az Ex-Lh Kft.¹ képviseli a szoftveróriást. Hazánkban is számos jelentős könyvtár választotta az Aleph rendszert, köztük szinte a kezdetektől a Budapesti Műszaki Egyetem (BME) és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, majd az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK), az Országos Mezőgazdasági Könyvtár, újabban pedig az Országgyűlési Könyvtár is. Legutóbb, 2011 februárjában az ELTE Egyetemi Könyvtárában vezették be az Aleph-et.

Az Ex-Lh Kft., az Aleph és a kapcsolódó alkalmazások hazai szupportvállalata és szervizközpontja követi azokat az elveket és értékeket, amelyek sikerre vitték az Ex Libris szoftvereket. Rendszerkönyvtárosként tapasztaltam, hogy valamennyi igényünket rövid időn belül ki tudják elégíteni. A stabilitás, a folyamatos innováció és a jó kommunikáció hatékony munkát tesz lehetővé. (A cég

Pivotal ügyfélkapcsolati rendszerrel tartja a kapcsolatot a partnerekkel.) Az elmúlt években megoldást találtunk karakterkódolási problémákra, utólag definiált gyűjteményi kódok beemelésére báziskódok alapján, hibásan felvitt vonalkódok egységes javítására, és még számtalan problémát említhetnénk. Más partnerintézményekkel végzett sikeres együttműködésükre példa az Akadémiai Könyvtár arab kéziratgyűjteményének angol nyelvű, digitális objektumokkal ellátott, hibrid leírású (arab-latin) rekordállománya, amely nemzetközi elismerésben részesült.

Az Aleph kiemelkedő tulajdonsága tehát, hogy rugalmas, könnyen alakítható és formálható. Ez éppúgy igaz az egyes modulok felhasználói felületére, mint a WebOPAC-ra. A kölcsönzői modul bevezetésekor tapasztalhattuk, hogy az egyes modulok formálása közben elengedhetetlen, hogy a WebOPAC-ban való megjelenítést is ellenőrizzük, hiszen minden mindennel összefügg. Ugyanez igaz a katalógizálási modulra is, ahol a dokumentumtípust jelző ikonok, illetve az „Új beszerzések” listája a korábbi katalógizálási gyakorlat minimális változtatására és a katalógizálási szabályzat módosítására kényszerített bennünket.

A rendszerkönyvtárosi felület könnyen kezelhető és tág teret nyújt a környezethez való alakításnak, így számos beállítás helyben is elvégezhető. A kölcsönzési paraméterek, a nyitva tartási napok megadása és a jogosultságok kezelése a Tabaleph-nek nevezett átlátható táblázatok és

listák segítségével állítható be, és ez csak néhány példa a számtalan lehetőség közül. A WebOPAC kereső funkciójának használatát befolyásoló tényezők közül az authority indexek javítása folyik, jelenleg a szerzői index korrekciója történt meg teljes körűen.

Az online katalógus felülete és működése – ahogy az Aleph összes modulja – az egyes könyvtárak igényeinek megfelelően alakítható, formálható. Egy könyvtárnak vannak előzetes elképzelései arról, mit vár el online katalógusától, ám sok probléma és a rendszerrel szemben támasztott követelmény csak az éles használat során kerül felszínre. A könyvtárak saját ötleteiken kívül más könyvtárak katalógusaiból is elleshetnek újításokat, amelyeket beépíthetnek saját rendszerükbe. Az ilyen irányú tájékozódást segíti például az ExLibris EICommons² oldala, ahol az Aleph felhasználók kicserélhetik tapasztalataikat, feltölthetik saját fejlesztéseiket. Az EICommons berkeiben természetesen az Aleph mellett más ExLibris termékekkel is megismerkedhetünk.

Térjünk át azokra a lokális fejlesztéseinkre, amelyek végeredménye elsősorban a WebOPAC-ban látható, de a napi munka során érinti valamennyi modul működését, mivel a helyes megjelenítéshez szükség volt és van új mezők definiálására és kitöltésére, valamint eddig nem használt űrlapok használatára.

Címmező link

Alapbeállításaként a WebOPAC táblázatos nézetéből a rekord teljes nézetét csak a lista bal oldalán lévő sorszámra kattintva érhetjük el. Az Utrechti Egyetem saját fejlesztése, hogy linkként jeleníti meg a címeket a listában, megkönnyítve ezzel a felhasználók navigálását a rekordok között. Ezt a szolgáltatást az Ex-Lh Kft. munkatársai állították be számunkra (1. ábra).

Ikonok

A dokumentumtípusok szerinti ikonok megjelenítése szintén a táblázatos nézet felületét teszi átláthatóbbá. A megfelelő ikont az FMT mező tartalma alapján jeleníti meg a WebOPAC. Az FMT mező egy Aleph-specifikus mező, amelyben a rekord formátumának kódját rögzítjük. Ha manuálisan készítünk új rekordot, a megfelelő beviteli űrlap kiválasztásával az FMT mező a megfelelő FMT

kódot tartalmazza. Ha letöltés-duplikálással katalogizálunk egy dokumentumot, akkor a Szerkesztés/Rekord formátumának cseréje lehetőséget kell kiválasztanunk a katalogizálási modul felső menüsorában a helyes FMT kód beállításához.



1. ábra Táblázatos megjelenítés a címmező link beállítása előtt (fent) és után (lent)

Az általánosan használt formátumkódok mellett egyéni igényeinknek megfelelően is használhatunk ikonokat.

Amikor az ikonok használata mellett döntöttünk, első lépésben összeállítottuk a használni kívánt ikonok listáját, egyeztettünk, hogy melyik katalogizálási beviteli űrlaphoz milyen ikont kívánunk hozzárendelni (2. ábra).

Beviteli űrlap neve	Hozzárendelt ikon képe
CD hanglemez	
CD-ROM	
DVD	
Hangkazetta	
Videokazetta	
Analitikus cikk	
Analitikus könyv	
Folyóirat	
Könyv	
Kotta	
Szakedolgozat	
Térkép	
Európai Dokumentációs Központ	

2. ábra A WebOPAC-ban használt ikonok

Az *Európai Dokumentációs Központ* elnevezésű beviteli űrlap nem tekinthető dokumentumtípusnak, ám mivel a különgyűjteményre jellemző speciális mezők miatt külön beviteli űrlapot definiáltunk ezeknek az anyagoknak, a leggyakrabban használt dokumentumtípus, azaz a könyv ikonját rendeltük hozzá. Ha CD-t, folyóiratot katalogizálunk a gyűjteményen belül, akkor vagy rekordformátum-cserét hajtunk végre, vagy az adott dokumentumtípusnak megfelelő beviteli űrlapot választjuk ki, és a hiányzó mezőket beemeljük.

Gyarapodási jegyzék

Legújabb beszerzéseink listáját évekig a könyvtár weblapján tettük közzé. A katalogizálás során, a beviteli űrlapon kitöltött gyarapodási jegyzék (a továbbiakban: GYJ) mező alapján leválogatást készítettünk. Ez a mező a katalogizálás évének utolsó számjegyét és a hónap számát tartalmazta. Az így legyűjtött rekordok egy HTML oldalon kerültek közzétételre. A dokumentumok mellé feltöltöttük a borítókat tartalmazó képeket is. A régi eljárásnak megvoltak a maga hátrányai. A legyűjtést kéthavonta végeztük el, így az új könyvek között másfél-két hónapja katalogizált dokumentumok is szerepeltek. Hátrány volt az is, hogy a legyűjtés után az átszerkesztés és a honlapra történő feltöltés meglehetősen sok időt emésztett fel.

A lehetőség, amely szerint a WebOPAC felületén elérhetővé tehető a gyarapodási jegyzék, csak minimális változtatásokat kívánt tőlünk. Mindössze annyi volt a teendőnk, hogy a beviteli űrlapon, a GYJ mezőben minden új beszerzésű dokumentum katalogizálásakor a napi dátumot kellett beírni (pl.: 20110104), ellentétben a régi rendszerrel, amikor év/hónap adatokkal (pl.: 10/01) adtuk meg a dokumentumok katalogizálásának időpontját. Az újítás után a WebOPAC címlapján megjelent egy „Új beszerzéseink” nevű opció. Amikor egy olvasó rákattint erre a lehetőségre, a háttérben lefut egy keresés. A végeredményben azok a rekordok jelennek meg, amelyek GYJ mezőjében a futtatás napjánál két hónappal nem régebbi dátum szerepel.

Az ilyen típusú gyarapodási jegyzéknek köszönhetünk további két újítást. Mivel a régi gyarapodási jegyzékben a dokumentumborítók fényképének figyelemfelkeltő hatása volt, néhány kolléga először ellenezte, hogy kizárólag a WebOPAC-ban legyen látható a lista. A probléma kiküszöbölésére

történt meg adatbázisunk és a GoogleBooks összekapcsolása, illetve elkezdődött a digitális objektumok használata.

A GoogleBooks

A „Google-könyvek” szolgáltatás egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Azon felül, hogy számos olyan információt olvashatunk el egy műről, amelyet a könyvtári katalógusokban nem, többnyire borítóképet is láthatunk. Elsősorban az utóbbi lehetőség miatt döntöttünk a GoogleBooks és katalógusunk összekapcsolása mellett, ám a döntés helyességét az is igazolta, hogy számos pozitív visszajelzést kaptunk olvasóinktól ezzel kapcsolatban.








A katalógusban minden olyan rekord mellett, amelyet az ISBN szám alapján a GoogleBooks be tud azonosítani, megjelenik egy link *Információ a GoogleBooks-on* felirattal. Ha a dokumentum borítóterve is elérhető, a kép már a táblázatos nézetben is látható. A felhasználó a hivatkozásra kattintva máris a GoogleBooks felületén találja magát, ahol valamennyi, a dokumentumról összegyűjtött információt láthatja. A fentiekben leírtakat a 3. ábrán szereplő táblázatos találati listában láthatjuk.

Digitális objektum

Egy dokumentum borítóképet nem csak a GoogleBooks segítségével lehet láthatóvá tenni. Az Aleph500 18-as verziójától kezdve lehetőség van digitális objektum csatolására az ADAM modul (ALEPH Digital Asset Management) segítségével. Ez gyakorlatilag bármilyen típusú fájl lehet, de könyvtárunkban egyelőre csak JPEG kiterjesztésű, könyvborítókat tartalmazó képeket töltöttünk fel.

Digitális objektum létrehozására a katalogizálási modulban, a példányok fül *Objektumok listája* elnevezésű űrlapon van lehetőség (4. ábra).

A rekord és a példányrekordok elkészítése után rendelhetünk hozzá digitális objektumot egy rekordhoz. Az űrlap megnyitásával először az objektum címét, az alkönyvtárat és a használat típusát kell megadnunk. Ezt követően a *Tárolási directory*-nál a *\$aleph_dev/demo_objects/usm01/view/1* lehetőséget kell kiválasztanunk, és egy egyszerű tallózással be kell emelnünk a csatolni kívánt képet a *Fájl neve* mezőbe (5. ábra).

#	Szerző	Cím	Év	Helye	Rakt.jelz.	Online elérés	Többet	Dokumentumtípus
1	Carle Eric	Die kleine Raupe Nimmersatt	2009	Központi Könyvtár(1/0)	C 12		Információ a GoogleBooks-on	
2		10 kleine Negerlein [Hgf.]	2008	Médiatár(1/0)	Z 28			
3	Carle Eric	Die kleine Raupe Nimmersatt	2007	Médiatár(1/0)	784 C 12			
4	Poeplau, Wolfgang	Die kleine Quelle	1996	Központi Könyvtár(1/0)	P 74		Információ a GoogleBooks-on	
5	Carle, Eric	Die kleine Spinne spinnt und schweigt	1995	Központi Könyvtár(2/0)	C 12		Információ a GoogleBooks-on	
6	Carle, Eric	Die kleine Maus sucht einen Freund	1995	Központi Könyvtár(3/0)	C 12		Információ a GoogleBooks-on	

3. ábra Találati lista táblázatos nézete a cím linkekkel, GoogleBooks információkkal és a dokumentumtípust jelző ikonokkal

Objektum lista

fájlnév/URL	cím	típus	méret	mutat OPACban
\$aleph_dev/demo_objects/usm01/view/1/szasz_00007453.jpg	Szasz	VIEW	25 KB	Y
\$aleph_dev/demo_objects/usm01/thumbnail/1/szasz_z_000007453_tn_000007456.jpg	Szasz	THUMBNAIL	4 KB	

Új
Duplikálás
Törölés
Thumbnail
Indexelés

1. Objektum adat | 2. **Elhelyezés** | 3. Technikai adat | 4. Copyright | 5. Elérési jogok | 6. Böngésző

Cím: Módosít...

Kat. alkönyvtár: Használat típusa: és alapértelmezett

Elhelyezés

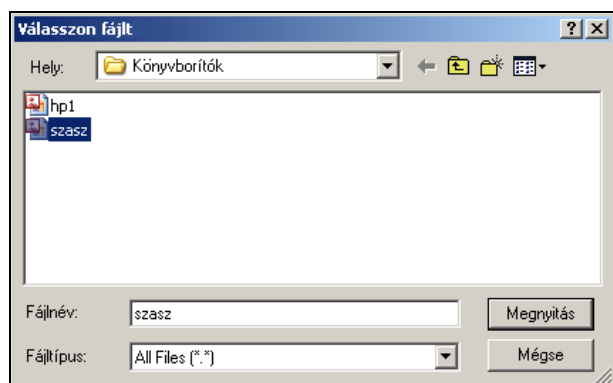
Tárolási directory: Módosít...

Fájl neve: Módosít...

URL: Módosít...

Kiterjesztés: Fájl mérete (bytes): Mégsem

4. ábra Digitális objektum elkészítésének felülete



5. ábra Digitális objektum csatolása

A *Módosít* gombbal tudjuk menteni a digitális objektumot. Végül a fenti ablak mellett található *Thumbnail* gombra kattintva megjelenik egy THUMBNAIL típusú fájl, és ekkor válik láthatóvá a WebOPAC-ban a digitális objektum – esetünkben a dokumentum borítójának körömképe (6. ábra).

Rekord teljes megjelenítése

Válasszon formátumot: [Standard formátum](#) [Katalóguskártya](#) [Idézés](#) [Névjelzések](#) [MARC jelzések](#)

1 rekord a 105-ből

◀ Previous Record Következő rekord ▶

	Könyvtár info	Központi Könyvtár
	Rakt. szám	616 G 41
	Szerző	Gergelyné Tóth Éva
	Cím	Szasz
	Szerz. közl.	Gergelyné Tóth Éva
	Kiad. hely	Budapest
	Kiadó	Ad Librum
	Év	2009
	Terjedelem	288 p., [8] p. : ill., színes ; 21 cm
	ISBN	978-963-9934-05-4 kötött 2990,-
	Tárgyszó	csontbetegség daganat gyermek_blog 616.71-006-053.2 (0:82-94) Ewing-kór a young korban
	ETO	
	Egyéb cím	
	Törzssz-BK	000059763

6. ábra Digitális objektum megjelenítése a WebOPAC-ban

Természetesen a fejlesztések nem állhatnak meg. Már most számtalan olyan újítás van, amelyet a közeljövőben be kívánunk vezetni. Ezek között szerepel a „*Did you mean? – Így értette?*” funkció³ is, amely a Google és a Yahoo keresők kedvelt szolgáltatása, és már több magyarországi könyvtár katalógusában látható. A szolgáltatás lényege,

hogy elgévelt keresőszavak esetében a rendszer más keresési javaslatot ajánl fel a felhasználónak.

Az elmúlt egy évben kapott felhasználói visszajelzések igazolták, hogy érdemes foglalkozni a WebOPAC felületének felhasználóbaráttá tételével. Az olvasók mindig hálásan fogadják azokat az újításokat, amelyek gyorsabbá, hatékonyabbá és nem utolsósorban átláthatóbbá teszik az általuk végrehajtott kereséseket.

Jegyzetek

- ¹ Az Ex Lh Kft. honlapja: <http://ex-lh.hu>
- ² Az EI Commons honlapja: <http://www.exlibrisgroup.org/display/EICommons/Home>
- ³ L.: ASP Did you mean – The Search Engine Spell Check Component for Microsoft ASP. - <http://www.aspdidyoumean.com/>

Irodalom


ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A Magyarországon alkalmazott könyvtári szoftverek értékelése a többszörös döntéshozatal módszerével. = TMT, 50. köt. 3. sz. 2003. p. 100–117.

KRIPNER V.: ADAM-tól Verde-ig. Az Ex Libris Aleph-hez kapcsolódó újdonságai. = Agrárkönyvtári hírvilág, 13. köt. 2. sz. 2006. p. 6.

NASZÁDOS E.: Ügyfélkapcsolat-menedzsment könyvtári rendszerekben. = TMT, 54. évf. 7. sz. 2007. p. 311–315.

SINGH, Rachael: Automatizált könyvtári szolgáltatások. (Ref.: Jáki Éva). = TMT, 54. évf. 6. sz. 2007. p. 280–281.

Beérkezett: 2011. IV. 20-án.



Bedekovits Tamás
informatikus-könyvtáros, a bajai Eötvös József Főiskola Könyvtárának rendszeradminisztrátora.
E-mail: bedekovits.tamas@ejf.hu

*Nem elvont okoskodás.
Nem elefántcsonttoronyba zárt tudástartalom.
A felsőoktatásban felhalmozott tudás közös felületen való közreadása mindenkinek.
Tudományos ismeretek közérthető formában.
Önálló ismeretszerzést támogató interaktív felület.
Nyertes kombináció, ami Önöknek is beüthet!*

A Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében a „Tudásdepo – Tudásvásár – A felsőoktatási tudásvagyon megosztása és az élethosszig tartó tanulás érdekében történő hasznosítása az együttműködő intézmények és könyvtáraik szolgáltatásainak fejlesztésével” című, TÁMOP-3.2.4-09/1/KMR-2010-0020 jelű pályázat

74 502 500 Ft támogatással indul.

A támogatást nyert együttműködő felsőoktatási intézmények – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szent István Egyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára, Általános Vállalkozási Főiskola Könyvtára – a Budapesti Corvinus Egyetem vezetésével valósítják meg a felsőoktatási digitális tartalmak általánosan kereshetővé és hozzáférhetővé tételét, támogatva a tudományos kutatási eredmények közkinccsé válását.

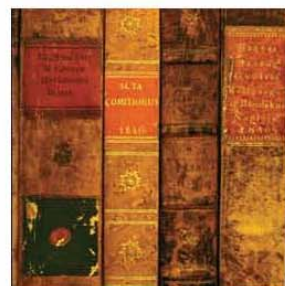
A megvalósult projekt szolgáltatásai lehetőséget nyújtanak a középfokú oktatási intézményekben tanuló fiatalok számára is a választott felsőoktatási szakterület alapos megismerésére, s ezzel megalapozott karriertervezésre.

Az élethosszig tartó tanulás támogatására alternatív oktatási lehetőségeket és formát teremt a projekt az önálló ismeretszerzés kooperatív megoldását támogató, portálba épített keretrendszerrel. Ezzel új lakossági rétegek bevonását teszi lehetővé a felsőoktatási intézmények által létrehozott tudományos eredmények és információk felhasználói körébe, különös tekintettel a hátrányos helyzetűekre, a leszakadó térségek felnőtt népességére.

Ezen közösségi célok mellett a projekt támogatja az együttműködő intézmények könyvtárainak szolgáltatásfejlesztését, országos szolgáltatásokhoz és ellátó rendszerekhez való kapcsolódását, valamint munkatársaik szakmai továbbképzését.

A projekt megvalósulását a következő oldalon követheti:

<http://www.lib.uni-corvinus.hu/content/view/1001>



Dávid Adrienne – Kőrös Kata

Adattármustra. Képgyűjtemények 1.

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a képarcívumokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Kriza János Néprajzi Társaság Fotóarchívuma

Honlap:

<http://kjntfotoarchivum.adatbank.transindex.ro>

E-mail: adatbank@transindex.ro

Fenntartó: Kriza János Néprajzi Társaság

Értékelés dátuma: 2011. január 13.

Értékelő: Dávid Adrienne

Általános értékelés

A 2008. elején elindult szolgáltatás a romániai magyarság népi kultúráját, szokásait, és mindennapi életét bemutató – néprajzi témájú – digitális képek gyűjteménye, amelyet az 1990-ben alapított *Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT)* hozott létre. A gyűjtemény alapját az 1994-ben létrehozott, fotókat, kéziratokat, rajzokat, hang- és filmfelvételeket tartalmazó, a néprajzkutatás klasszikus területeitől (tárgykutatás, vallás- és népszokáskutatás stb.) a recens vizsgálódások köréig (gazdaság, piackörzetek, életmód, szakrális kismélték stb.) terjedő tematikájú adattár képezi. Az összegyűjtött, értékes dokumentumanyag állagmegóvásának és hosszú távú megőrzésének zálogát jelentő digitalizálás jelentőségét hamar felismerték. A digitalizálás az adatbank, a kolozsvári *Transindex* portál és a *Jakabffy Elemér Alapítvány* közös projektjeként történt, aminek eredményeként létrejött digitális képállomány felhasználásával születhetett meg ez a hálózati fotóarchívum. Célcsoportként a szűkebb szakterület képviselőit nevezik meg, lehetővé téve számukra, hogy a ritka, értékes képanyagot munkájukhoz, tanulmányaikhoz forrásanyagként felhasználhassák, de természetesen a szélesebb közönség, a téma iránt érdeklődő laikusok figyel-

mére is számítanak. A fotóarchívum az *Erdélyi Magyar Adatbank* partnere, így az abban megfogalmazott célkitűzéseknek megfelelően hozzájárul a társadalomtudományi (illetve általában a tudományos) tudásmegjelenítéshez.

A szolgáltatás közreműködő partnerei a kolozsvári *Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék*, a szentendrei *Szabadtéri Néprajzi Múzeum*, a zabolai *Csángó Múzeum*, támogatói pedig a *Magyar Tudományos Akadémia*, a *Határon Túli Magyarok Hivatala*, a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* és a *Szülőföld Alap*.

Az oldal tesztelése során tapasztalt hiányosságok:

1. *Nincs súgó.* „A fotóarchívumról” menüpont a projekt információs oldala, de csupán annak létrejöttét, célkitűzéseit, a projektben közreműködőket, illetve a támogató partnereket nevezi meg, ám magáról a használatról semmiféle információt nem találunk, sem itt, sem máshol a weboldalon.
2. *Egynyelvű felület.* A szolgáltatás kizárólag magyar nyelven érhető el. A többnyelvű elérhetőség – de legalább egy angol nyelvű felület – lehetővé tenné, hogy magyar kultúránkat, hagyományainkat a világ más részein is felfedezhessék, megismerhessék az emberek; nem beszélve a külföldi szakemberekről, kutatókról, akiknek értékes forrást jelenthetnek az archívum képei. A több nyelven való használhatóság a nagyobb nemzetközi rendszerekhez (pl. European) való csatlakozás előfeltétele is.
3. *Hiányoznak a felhasználóbarát, „webkettes” funkciók.* Egyedül képeslapküldésre van mód. A közösségi portálokon (pl. Facebook, Twitter) való megosztás lehetősége fontos lenne, hiszen lehetővé tenné a képek szélesebb körű

megismertetését. A kedvencek kiválasztásának, a kommentelés, címkézés lehetőségének hiánya kirekeszti a felhasználót a tartalom szerkesztéséből, megakadályozza a szolgáltatás „testre szabását”. Ezek a funkciók pedig valószínűleg több fiatal vonzanának és tartanának meg az oldal visszatérő látogatóiként.

4. *Kis méretű, alacsony felbontású képek.* Csak egy méretben érhető el a fotók, melyeknek minősége a weben való publikálásra, a megtekintésre alkalmas ugyan, ennél többre azonban nem.
5. *A mélyebb tartalmi feltártság hiánya.* Minimális információkat találunk a képekről, hiányoznak például a tárgyszavak, amelyek nagyban növelnék a képek visszakereshetőségét.
6. *A szolgáltatás nem akadálymentes.* A fogyatékkal élők (vakok, illetve gyengén látók) számára nem nyújt segítséget a könnyebb tájékozódáshoz, informálódáshoz és használathoz.

Összefoglalva: A *Kriza János Néprajzi Társaság Fotóarchívuma* egyedülálló, felbecsülhetetlen értékű, romániai magyar néprajzi témájú fotóanyagot tartalmazó gyűjtemény. Egy olyan társadalmat és kultúrát reprezentál, amelynek vizuális elemeit más forrásokból nemigen ismerhetnénk meg, így méltán tarthat számot nemcsak magyar, de nemzetközi figyelemre is, úgy a laikus érdeklődők, mint a téma szakemberei, kutatói részéről. Hogy szerepét maradéktalanul betölthesse, szükség lenne némi további fejlesztésre, elsősorban a tartalmi feltárás területén, másrészt javítani kellene a képek megjelenítésének módján, minőségén. A többnyelvű felület a képanyag nemzetközi megismertetését tenné lehetővé, a „webkettes”, közösségi alkalmazások pedig a mai kor elengedhetetlen velejárói, korszerű webes szolgáltatás ma már elképzelhetetlen nélkülük.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A felület egyszerű, logikus felépítésű, kevés menüponttal, igazán könnyű rajta eligazodni (1. ábra). Megjelenésében harmonizál a Kriza János Néprajzi Társaság honlapjával, ahonnan közvetlen link vezet a képtárhoz. Színvilágát tekintve a rózsaszín és a kék árnyalatai uralják, ami érdekes párosítás, de az összkép harmonikus, kellemes pasztell. A címdoldalon a fotók bélyegképei dominálnak, mert egy „*Kiemelt képek*” összeállítást helyeztek el itt, amely tulajdonképpen egy két csoportra osztott ajánló: egyikben az idő szerinti, a másikkban a földrajzi terület szerinti, előre

definiált témacsoportok bélyegképeit láthatjuk; hogy mikor mely dokumentumokat, az teljesen véletlenszerű. A jobb oldalon elhelyezkedő menüpontokat kiegészítő kis grafikák/ikonok egyedivé teszik az oldal megjelenését. Nincs preferált böngésző megnevezve, az oldal a legismertebbekkel többnyire gond nélkül megjeleníthető (a közvetlen e-mail küldésének lehetőségét nyújtó „*Kapcsolat*” menüpont a *Google Chrome* típusú böngészőmet minden alkalommal lefagyasztotta, ám ez a probléma más típusú browsereknél nem jelentkezett).



1. ábra A szolgáltatás címdoldala

- A kevés menüpont viszonylag kevés elérhető funkciót jelent. A „*Legnézettebbek*” és az „*Ajánljuk*” menüpontokon kívül mindössze *egyszerű és összetett keresésre*, valamint *időszak és földrajzi hely szerinti böngészésre* nyílik lehetőség.
- A szolgáltatáshoz nem tartozik súgó, így a gyakorlatlanabb felhasználónak semmi nem segít az eligazodásban, az egyes funkciók használatának megismerésében. Technikai információkat sem találunk a képtárról. Magáról a projektről viszont részletesen informálódhatunk a fotóarchívumról szóló menüpont alatt. Kapcsolatfelvételle e-mailen keresztül nyílik mód. A felhasználásra, a jogokra vonatkozó információkat a láblécben találjuk, amely szerint bármiféle további közléshez a Kriza János Néprajzi Társaság írásbeli engedélye szükséges.
- A keresés, böngészés találati listájában bélyegképeket látunk, néhány alapinformációval (cím, származási hely, évszám). A teljes méretű megjelenítés maximum 450 pixel szélességű, 72 DPI felbontású képek formájában történik, melyeket nem véd vízjel. A kiválasztott fotókat képeslapként továbbküldhetjük ismerőseinknek. Az értesí-

tő e-mailben maga a kép nem szerepel, csak egy link, amely eljuttatja a címzettet a képtár megfelelő oldalára a kiválasztott képhez, amely alatt megjelenítődik a feladó üzenete.

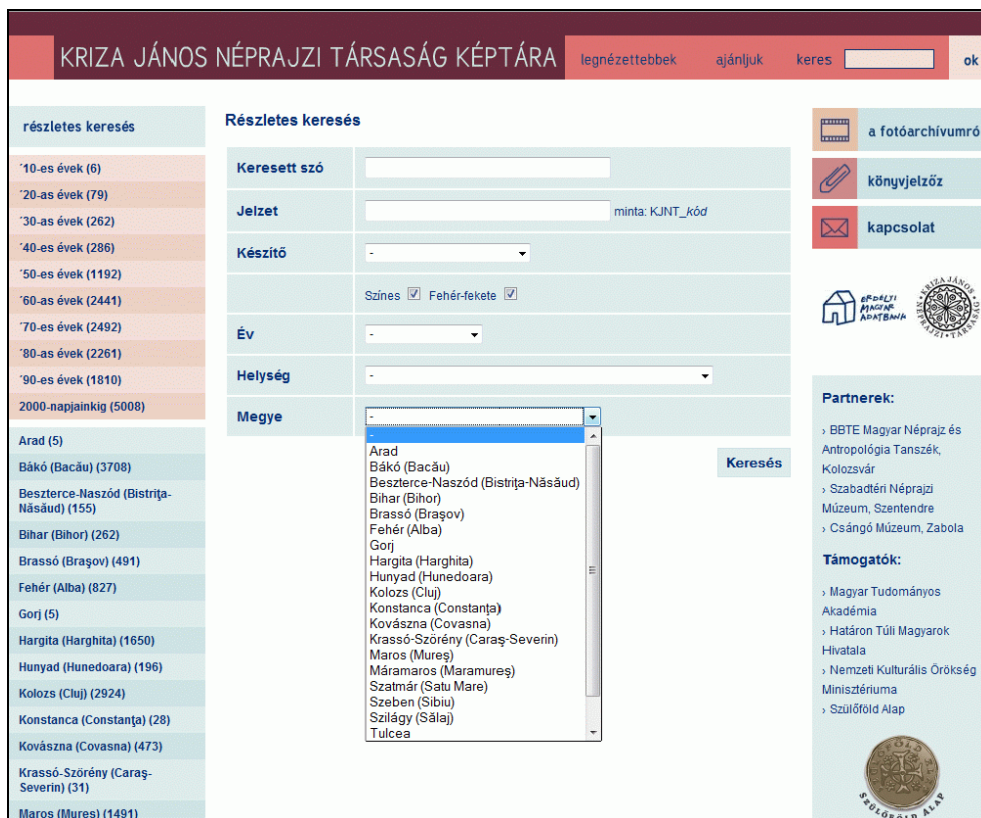
Kereső funkciók, találatok

- Egyszerű szabadszöveges, és összetett kereső áll rendelkezésünkre. Mindkét funkció – ahogy az összes többi menüpont is – úgy lett elhelyezve, hogy állandóan, a szolgáltatás bármely oldaláról elérhető, nem csupán a nyitólapról.

A szabadszöveges gyorskereső kizárólag a cím és a származási hely adataiban keres. Véleményem szerint érdemes lett volna az évszámadatot, valamint a készítő nevét is belevonni ebbe, hiszen ezek az adatok is fontosak lehetnek, könnyen elképzelhető, hogy valaki pont ezekre keres rá. S mivel a látogató valószínűleg a gyorskeresőt fogja először használni, továbbá mert nincs súgója a szolgáltatásnak, ahonnan tájékozódni lehetne a keresők működéséről, így könnyen előfordulhat – főként gyakorlatlanabb felhasználó esetében –, hogy az illető feladja a további keresést, és nem próbálkozik meg ugyanennek az adatnak a részletes keresőbe va-

ló beírásával. A gyorskereső a beírt kifejezést automatikusan csonkoltnak tekinti. Ennek az a hátránya, hogy nem tudunk pontos kifejezésre keresni, és mivel a találati lista szűkítésére sincs mód, sok találat esetén problematikus lehet a releváns dokumentum(ok) megtalálása. Karakterek helyettesítését, a Boole-operátorok használatát, illetve a parancsnyelvi keresést nem oldották meg, s az ékezetek nélküli keresést sem támogatja a program. Keresőkérdésünket nem őrzi meg a rendszer, és azt elmenteni sem lehet.

Részletes keresésnél (2. ábra) az egyes adatmezők közötti kapcsolatok nem szabályozhatók, mindenütt automatikusan az AND logikai operátor érvényesül. A „Keresett szó” mező gyakorlatilag ugyanúgy működik, és ugyanazokban az adatokban keres, mint a gyorskereső, így az előző bekezdésben leírtak itt is érvényesek. Ezt követi a „Jelzet” mező, ahová az őrzőhelyi azonosítót a mező mellett elhelyezett mintának megfelelően lehet beírni (ez az első segítség az oldalon). Az összes további adatmező („Készítő”, „Év”, „Helység” és „Megye”) esetén legördülő listákból választhatjuk ki a kerestetni kívánt adatot. Ezt

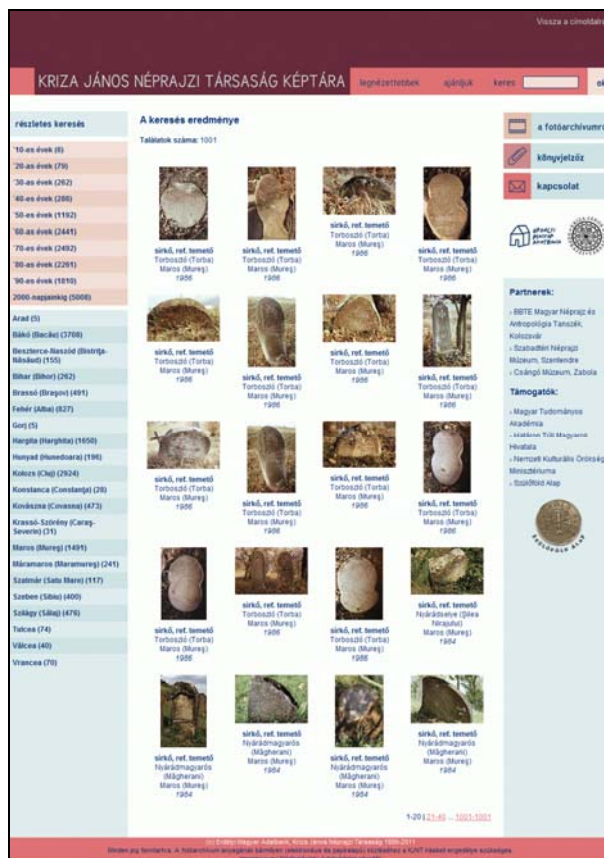


2. ábra A részletes keresés felülete

egyedül az év esetén tartom problematikusnak. Már az „Év” mezőnév is kissé félrevezető, mert nem a pontos évszámot, hanem csupán évtizedet jelölhetünk meg a legördülő listában. Ha a találati listánk nagy, igen nehezen boldogulunk, mivel nincs szűkítési lehetőség – egyetlen esélyünk, ha minél több adatot adunk meg a részletes kereső mezőiben, de könnyen előfordul, hogy ehhez eleve kevés információ áll a rendelkezésünkre –, és mindez azt is jelenti, hogy konkrét évszám keresésére ebben az adatbázisban nincsen mód. Például, ha 1985-ben készült, sírköveket ábrázoló fotókat keresve beírom a *sírkő* szót a „Keresett szó” mezőbe, majd az „Év” legördülő listájából kiválasztom a „80-as évek”-et, egy 1001 tételből álló találati listát kapok. Mivel nem tudok szűrni 1985-re, és az ebben az évben készült képek még csak nem is egymás után, hanem teljesen véletlenszerűen, összevissza helyezkednek el a találati halmazban, kénytelen vagyok végigléptetni a találati lista összes oldalát (1001 találat esetén ez 51 oldalt jelent), ha szeretném megtekinteni az összes, engem érdeklő fotót.

- **Böngészésre** összesen négyféle lehetőség nyílik, s ugyanúgy, mint a keresés esetén, ezek mindegyike a szolgáltatás bármelyik oldaláról elérhető. A fejlécben található „*Legnézettebbek*” és „*Ajánljuk*” menüpontok tematikai szempontból teljesen vegyes halmazt eredményeznek; az elsőnél a legtöbbször megtekintett képek csoportját látjuk (ez 20 tétel, ám arról nincs adat, hogy a megtekintések száma szerinti sorrendben, vagy összevissza helyezkednek el az oldalon a képek, továbbá a megtekintések száma sincsen feltüntetve), a másodiknál egy, valószínűleg a szolgáltatás készítői által összeállított, 49 tételből álló ajánló dokumentumai között böngészhetünk. A felület bal oldalán, különböző színű hátterek segítségével elkülönítve két nagy böngészési csoportot találunk. Az egyiknél idő szerinti nézelődésre nyílik mód, s ugyanúgy, mint a részletes keresés megfelelő adatmezőjénél, itt is évtizedekre bontott csoportokat találunk: az 1910-es évektől kezdve napjainkig. A második földrajzi hely szerinti böngészést tesz lehetővé, megyék szerinti bontásban. Az egyes menüpontok mellett zárójelben ott találjuk az adott kategóriába tartozó tételek számát is.
- Mint többször említettem, nincs mód a keresés vagy böngészés során megkapott *találati lista* szűkítésére. A legjobb, legpontosabb eredmény részletes keresésnél érhető el, a lehető legtöbb adat megadásával. Az egy oldalon megjelenített találatok száma 20 tétel, ami nem változtatható.

Arra sincsen módunk, hogy egy konkrét oldalra ugorjunk, csak előre-hátra léptethetünk a találati oldalak között, illetve az első és az utolsó oldalt érhetjük el egyetlen kattintással. Ez kényelmetlen lehet, ha nagy találati halmazt kapunk. Ha mód lenne legalább az egy oldalon megjeleníthető találatok számának beállítására, akkor lefelé görgetve még akár nagyszámú bélyegképet is könnyebben, gyorsabban áttekinthetnénk (3. ábra).



3. ábra Találati lista

Tartalom, minőség

- A projekt pontos neve: *Az erdélyi magyar néprajzi örökség digitális megjelenítése*. A fotóarchívum jelenleg 15 314 db negatívot és pozitívot tartalmaz. Ez tulajdonképpen a megvásárolt, illetve a társaság kutatásai során előállított anyagot foglalja magába, vagyis:
 - *Gunda Béla* fekete-fehér üvegpozitívjait (12 db);
 - *Seiwarth László* fekete-fehér negatívjait, üveg-negatívjait és képeit (60 db);
 - *Kós Károly* fekete-fehér és színes negatívjait és képeit (1559 db);
 - *Vámszer Géza* fekete-fehér negatívjait, üveg-negatívjait és képeit (1330 db);


- Nagy Jenő fekete-fehér és színes negatívjait és képeit (57 db);
- Szabó Tamás fekete-fehér negatívjait (5715 db);
- Péterfy László színes diapozitívjait (1067 db);
- a KJNT kutatóinak, a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke diákjainak, valamint külföldi kutatóknak a moldvai csángóknál végzett kutatásai során készített színes negatívjait és képeit (4115 db);
- a KJNT kutatóinak, a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke diákjainak, valamint külföldi kutatóknak a Mezőségen készült színes negatívjait és képeit (1358 db).
- A szolgáltatás weboldalán nem találtam információt a jövőbeli tervekről, hogy kívánják-e – és ha igen, milyen ütemben – bővíteni a már kialakított gyűjteményt, vagy esetleg a projekt lezártnak tekinthető, de a Kriza János Néprajzi Társaság honlapján fellelhető információkból következtetve a dokumentumok feldolgozása és digitalizálása folyamatos. A felsorolt partnerekkel való együttműködés mibenlétére nem derült fény. Nem találtam nyomát annak sem, hogy a fotóarchívum bármilyen más nemzeti vagy akár nemzetközi információs rendszerhez, adatbázishoz kapcsolódna, azokba adatokat szolgáltatna.
- A fotók teljes méretű megjelenítése, a maximum 450 pixel szélességű, 72 DPI felbontású képek által prezentált minőség szerintem sok esetben kevés, még az alapos megtekintéshez is (4. ábra). Egy részletgazdag fénykép esetében a szolgáltatásban közzétett verzió nem adja vissza a teljes látványt, például a helyi népviseletet bemutató képen látjuk ugyan a ruhát, de az azt díszítő, egyedi minta már nem kivehető, még nagyítva sem, holott ez fontos információt jelenthet bizonyos felhasználóknak (például a népi motívumokkal foglalkozó szakembereknek). Mindenképpen megfontolandónak tartanám a fotók valamivel nagyobb méretben történő elérhetőségének megoldását – akár vízjellel védetten is, ha a biztonságon van a hangsúly –, mivel ez a funkció nagyban növelné a szolgáltatás hasznosságát, a felhasználói élményt és az értékes képanyag kutathatóságát.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A szolgáltatással kapcsolatos legnagyobb problémát – a nem megfelelő képminőség mellett – a tartalmi feltárás hiányosságaiban látom. A fotók mellé rögzített metaadatok köre sajnos nem túl széles: a részletes keresésnél már ismertetett cím, származási hely (helység és megye), készí-

tés ideje, készítő neve, lelőhely és jelzet mellett plusz adatként csupán az eredeti, „analóg” kép fizikai jellemzői szerepelnek (ám ez utóbbiakra nem lehet rákeresni). Amire szerintem elengedhetetlenül szükség volna, az a teljes tartalmi feltárást adó tárgyszavazás, emellett valamiféle – nyilván a szakterület sajátosságainak megfelelő – témaköri besorolás, és esetleg egy rövidebb ismertető szöveg sem lenne haszontalan, mivel jelenleg a kép témájáról, tartalmi ismérveiről kizárólag a címadatból lehet következtetéseket levonni. A címek pedig sokszor semmitmondóak, például egy *Csoportkép* című felvételen népviseletbe öltözött férfit és asszonyokat látunk, ám aki a *népviselet* szóra keres rá, ezt a fotót sosem fogja megtalálni (5. ábra). Azt is jó lenne tudni, hogy vajon milyen fajta népviseletet látunk az adott képen, ám ezt nagy valószínűséggel csak a témában járatos szakember lesz képes megállapítani, a laikus érdeklődő sajnos nem. Az évszám kizárólag a kép készítésének időpontjára vonatkozik, ez az adat pedig a fotó témáját, tartalmát tekintve sok esetben irreleváns, például

viselet



Jellemzők: 6x6; fehér-fekete

Származási hely
 » **Helység:** Magyarvista? (Viștea?)
 » **Megye:** Kolozs (Cluj)

Készítés ideje: 1949, 1955, 1960
Készítette: Kós Károly
Lelőhely: Kriza János Néprajzi Társaság fotóarchívuma
Jelzet: KJNT_00128

4. ábra Fotó megjelenítése

templomot ábrázoló kép esetében sokkal inkább a templom építésének idejére vagyunk kíváncsiak, mintsem arra, hogy mikor készült róla az adott felvétel. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy jelen pillanatban a gyűjtemény nem kellően feltárt, a visszakeresés problematikus. Az utólagos, tárgyszavakkal való kiegészítésen túl (és amellet) az is segítené némileg a jelenlegi helyzeten, ha lehetővé tennék a felhasználók általi címkézést, így a szolgáltatást létrehozók külön energiárfordítása nélkül is kiegészülhetne tartalmi információkkal ez az értékes gyűjtemény. A Wikipédia példáját – és számos hasonló, könyvtári területen végzett kísérlet eredményeit – látva bizonyítottnak tűnik, hogy az emberek (és itt ne feledkezzünk meg a laikus látogatókon kívül az oldalt használó szakemberekről sem!) szívesen vesznek részt ilyesemben, közreműködésük pedig hasznos és értékes.



5. ábra „Csoportkép” című fotó

- A portál forráskódjában nincsenek metaadatok. A főoldal fejlécében a „Krizsa János Néprajzi Társaság Fotóarchívuma” cím lett rögzítve. A karakterek kódolása pedig az egységes Unicode szabvány alapján történik.

Digitális Képtár (DKA)

Honlap: <http://keptar.oszk.hu>

E-mail: dka-info@mek.oszk.hu

Fenntartó: Országos Széchényi Könyvtár és MEK Egyesület

Értékelés dátuma: 2011. január 15.

Értékelő: Kőrös Kata

Általános értékelés

A *Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)* projekt célja a magyar vonatkozású, oktatási és kulturális szempontból értékes digitális tartalmak gyűjtése, archiválása, katalogizálása és hozzáférhetővé tétele a világhálón. A projekt két korábban megvalósult gyűjteménye – a könyvek illetve az időszakos kiadványok archiválására, szolgáltatására létrehozott mek.oszk.hu (Magyar Elektronikus Könyvtár) és epa.oszk.hu (*Elektronikus Periodika Adatbázis és Archivum*) – után 2007-ben az *Internet Szolgáltatók Tanácsa* támogatásával elindult a *Digitális Képtár (DKA)* is, amely 2008 óta funkcióinak széles körével hozzáférhető a nagyobb nyilvánosság számára.

Az archívum a MEK és az EPA illusztrált kiadványainak képanyagán kívül elsősorban olyan képeket gyűjt és tesz elérhetővé, amelyek a weben találhatóak és ingyenes szolgáltatásuk nem sért jogokat. Ezenkívül az anyagok között CD és DVD kiadványokon megjelent képek is megtalálhatók, továbbá olyanok, amelyek az OSZK digitalizáló munkája során keletkeznek (pl. muzeális dokumentumok digitális reprodukciói, virtuális kiállítások válogatott képanyaga), de a gyűjtemény gyarapodása nagyban köszönhető magánemberek és különféle partnerintézmények felajánlásainak is. A fejlesztés az OSZK Elektronikus Dokumentum Központ Digitális Gyűjtemény Osztály érdeme.

A DKA elsősorban az oktatási és tudományos célokra jól használható képanyagot gyűjti, archiválja, és látja el metaadatokkal, hogy a képek lehetőleg sokféle keresési szempont szerint megtalálhatók legyenek. A gyűjteményen belüli részgyűjtemények és tematikus részhalmozok kialakítása hozzájárul egy olyan struktúra létrehozásához, amelyben bárki könnyen tájékozódhat.

Hiányosságnak érzem viszont, hogy az oldalnak létezik ugyan angol nyelvű verziója, de az innen elérhető szolgáltatások száma korlátozott, pedig a

gyűjtemény tartalmánál fogva külföldi felhasználók érdeklődésére is számot tarthat. Ki lehetne használni a gyűjtőkörbe tartozó képek nyújtotta vizuális információk nyelvfüggetlenségét és nemzetközi nyelvű felületet kellene kialakítani a szolgáltatás egészéhez. Emellett legalább a tárgyszóindexek fordítására és az ékezet nélküli keresés engedélyezésére lenne szükség ahhoz, hogy a külföldiek számára is jól használható szolgáltatás jöjjön létre.

A fejlesztési irányok között szerepel a személyre szabható opciók kialakítása: a regisztrált felhasználók számára elérhető albumba rendezés, személyes címkék készítése, képszerkesztési lehetőségek és képeslapküldő szolgáltatás megvalósulása akár közösséget szervezhetne a Digitális Képarchívum köré.

További funkciók beépítésével, például tetszőleges diavetítési opció kialakításával, oktatási segédanyagok gyártására is alkalmassá válna a szolgáltatás. Különösen, ha valamilyen módon tárhelyet nyújtana a felhasználóknak, hogy saját dokumentumok hozzáfűzésével lehetőségük legyen komplett multimédiás oktatóanyagok készítésére. Az egyedi arculatú részkatalógus kialakításának nagyobb nyilvánossága pedig hozzájárulhatna, hogy más képtulajdonosok is kedvet kapjanak gyűjteményük közzétételéhez.

A gyűjtemény komoly előnye, hogy a képek viszonylag nagy méretben, és a beépített eszközök segítségével részleteikben még nagyobb felbontásban is megtekinthetők. A felhasználók igényeiknek megfelelően különböző megjelenítési módokat használhatnak, és mindegyik képre, vagy részgyűjteményre egyedi URL segítségével hivatkozhatnak.

A fejlesztők további ötletes funkciók beépítését tervezik, mint a diafilmek vetítése, vagy a kották lejátszása.

Összességében igényesen tálalt, jól használható szolgáltatást találunk a Digitális Képarchívum oldalán, folyamatosan bővülő tartalommal és funkciókkal.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A DKA a MEK és az EPA gyűjteményeihez hasonló, egységes, felhasználóbarát felületen keresztül érhető el. A honlap felépítése könnyen áttekinthető, a látogatók az egyes funkciók között jól tájékozódhatnak (6. ábra).

- A rendszer fejlesztői a felhasználói visszajelzéseket a vendégkönyvbe, az adatbázis használatával kapcsolatos kérdéseket, hibabejelentéseket pedig külön e-mail címre várják. Sajnálatos módon a *Vendégkönyv* használatával az elmúlt évek során a látogatók nem éltek, pedig a becsült felhasználók száma havonta 2000-4000 között mozog a forgalmi statisztikát készítő Webalizer program szerint.
- A főmenünek több pontja is szolgáltat anyagokat a projektről. A *Bemutató* menüpont alatt a kitűzött célokról és az archívum tartalmáról olvashatunk. A *Kapcsolat* alatt látogatók, támogatók, linkek és képek küldők kaphatnak céljuk szerint tájékoztatást, a *Hírek* alatt a fejlesztés menetébe tekinthetünk be, az új funkciókra itt hívják fel a látogatók figyelmét, az *Írártár* pedig az archívumhoz kapcsolódó fontosabb dokumentumokat teszi közzé. Ez utóbbi menüpont a projektről szóló sajtóanyag gyűjtésével is kecsegtet, erre azonban még várniuk kell a felhasználóknak.
- A nyitólapról az utolsó nyolc feltöltött kép közvetlenül is elérhető. A különböző típusú listázási, keresési opciókhoz külön részletes ismertető szöveget, súgókat találunk. Viszont csak a *Bemutató*, a *Kapcsolat*, és a *Vetítő* menüpontok érhetők el két nyelven. A *Bemutató* egy az egyben a magyar oldal fordítása, így olyan menüpontokra is hivatkozik, amelyeknek nincs fordításuk és innen nem is érhetők el valójában. Az angol nyelvű felületről nem érhető el az összetett keresés, ráadásul a találati listákból az egyes képpoldalakra navigálva már a menüsor is csak magyarul olvasható.

Kereső funkciók, találatok

- Az archívumba tartozó nagymennyiségű képanyagban a tájékozódást többféle keresési lehetőség segíti. A nyitólapról szinte az összes keresőfunkció elérhető. A főmenü *Teljes lista* gombja segítségével kilistázható az adatbázis egész tartalma. A rendszer az alkotó neve és azon belül a főcím ábécérendjében mutatja a tételeket. A lista lapozható 100-asával, vagy szűkíthető az alkotó nevének kezdőbetűje szerint. A találati listában szerző, cím és a képpoldalra mutató saját URL jelenik meg, továbbá a találat bélyegképe. Az *Újdonságok* menüpontra kattintva szintén a teljes lista lapozható végig a feltöltés dátumának időrendjében visszafelé. A listában itt a gyűjteménybe kerülés dátuma is látszik. A *Sikerlista* menüpont pedig az előző havi nézettségi statisztikák alapján rendezi az addig bekerült képek adatait.



6. ábra A Digitális Képtár nyitólapja

- A nyitólap jól látható helyén *tematikus böngésző funkció* is elérhető. Öt kategóriából – *Természet-tudományok, Műszaki tudományok – gazdasági ágazatok, Társadalomtudományok, Humán területek – irodalom, kultúra, és Térképek, kották, egyéb műfajok* választhatunk. A tematikus keresőürlapokon a MEK-nél megszokott hierarchikus témastruktúrából jelölhetjük ki a fő- vagy részterületeket, amelyekhez tartozó rekordokat ki szeretnénk listáztatni az állományból. A lista kiválaszthatóan cím, vagy alkotó, vagy időrend szerinti sorrendben jelenik meg. Az egyes tudományterületek ürlapjai között a lap alján található fülek segítségével navigálhatunk, a keresőoldalak fejléce pedig minden területen néhány képet ajánl a gyűjteményből. A tematikus böngé-

zéses találati listájáról az EPA és a MEK felé is továbbíthatjuk a tematikus lekérdezést, egy kattintással átléphetünk a két másik gyűjteményből lekért listákhoz.

- A *gyorskeresés* funkcióval alkotó, cím, téma és műfaj szerint kereshetünk a gyűjteményben, vagy sorszám alapján egy konkrét képhez ugorhatunk. A gyorskeresőbe a keresőkérdést ékezet helyesen kell beírni, de a kis- és nagybetűkre a kereső nem érzékeny. A keresőmezők között az alapértelmezett kapcsolat **ÉS**, a beviteli mezőkbe akár több kifejezést is írhatunk, a kereső-kifejezéseket csonkolhatjuk ***** karakterrel. Sajnos a sűgőban jelzett lehetőség, a karakterek helyettesítése **?**-lel jelenleg nem működik.

- Az *összetett keresés* űrlapon a legfontosabb szempontok szerint kereshetünk a gyűjtemény bibliográfiai adatai között. Öt keresőmezőbe írhatjuk be a kifejezéseket, közöttük ÉS, VAGY, NEM kapcsolatokat definiálhatunk. Összesen harminc különböző mezőből válogathatunk, hogy a rendszer hol végezze a keresést. A keresőűrlapon beállíthatjuk, hogy a találati lista az alkotó, a főcím, a gyűjteménybe kerülés időrendje, vagy a rekordok azonosítója szerint jelenjen meg. Érdemes odafigyelni, hogy bizonyos keresőkifejezéseket a rendszer csak csonkolva talál meg. A főcím='20. századi' keresőkérésre a találatok száma nulla, míg csonkolva (főcím='20. századi*') már 2 találatot kapunk. A releváns találatok megtalálásához nagy segítség a keresőmezők mellett megnyitható index, amely az adott mezőben előforduló összes adat listáját tartalmazza. Ha néhány kezdőbetűt beírunk, akkor már csak az azokat tartalmazó adatok jelennek meg a listában. Innen pontosan kiválaszthatjuk, hogy mit szeretnénk megtalálni. Különösen hasznos ez a lehetőség a tárgyszavak és a részgyűjtemények esetében, amelyek ismerete nem alapvető a felhasználóknál.
- A kereshető mezők között szerepel a Creative Commons mező is, sajnos azonban egy átlagos felhasználónak a hozzá tartozó kifejezések nem sokat jelentenek. Mivel a képarchívumok általában véve sok szerzői jogi kérdést vetnek fel, úgy vélem, ez a lista teljesebb lenne egy részletesebb magyarázattal a sűgőban. Sok látogatónak a szabadon felhasználható képek megtalálása jelentheti a legfontosabb szempontot.
- A *DKA+MDK kereső* segítségével elviekben egyszerre kereshetünk a DKA és a Magyar Digitális Képkönyvtár gyűjteményeiben az MDK szerverén futó Anacleto metakeresővel. Ebbe a keresőmezőbe ékezetek nélkül írhatjuk be a keresőkérést, de ha már a metakereső oldalán vagyunk, írhatunk ékezeteket. Úgy tűnik, az ékezetek importálása a DKA felületéről okoz problémát. Az Anacleto oldalán a DKA neve mögött a rekordok száma 7995, feltehetőleg csak ennyi rekordban működik a közös keresés; erre utal az is, hogy bizonyos rekordokat az alkotó adatmezőre keresve sem talál meg a kereső. A DKA sűgőja szerint a kifejezések között az alapértelmezett kapcsolat AND, de a tesztelés eredményei azt mutatják, hogy OR. Sajnos az itt kapott találati listákban nem látszik, hogy melyik rekord melyik gyűjtemény része, forrásként a képek eredeti forrása van feltüntetve.
- A *keresés minden adatban* opció az archívum összes leíró adatában keres. Itt lehet ékezet nélkül, és minimum négy karaktert beírva csonkolt kifejezésekre is keresni a teljes gyűjteményben. Az *összetett keresés minden adatban* a SWISH++ vagy a beépített Google keresőmotor segítségével lehetséges (7. ábra). A gyorskereső és az összetett keresés SWISH++ találati listájában az alkotó nevéen, a címen és az URL-en kívül a rekord leírásának az a része is megjelenik, amely a keresett kifejezést tartalmazza. Valamivel áttekinthetőbb lenne, ha kizárólag az a mező, és annak a tartalma – meghatározott karakterszámig – látszana a leírásban, ahol a kifejezést a rendszer megtalálta, a követő mezők címkéje és tartalma már nem. Az összetett kereséskor ÉS vagy VAGY operátorral összekapcsolt kifejezésekre kereshetünk, illetve megadhatjuk, hogy mely kifejezések ne szerepeljenek a találatban. A SWISS++ Linux-alapú indexelő rendszer és keresőmotor, amely naponta indexeli újra a DKA állományát. A kereső-kifejezésnek ezen az űrlapon legalább négy karakter hosszúnak kell lennie, de megadhatjuk csonkolva is. Előnye a Google-lel szemben, hogy a DKA keresőfelületével megegyező külalakkal listázza a találatokat, a bélyegképekkel együtt, és hogy a keresést szűkíthetjük a DKA öt tematikus részgyűjteménye alapján. A Google a megszokott saját felületével és megjelentési módjával adja a találati listákat, a legfrissebb képek nem mindig kerülnek be a találati halmazba, viszont az űrlapja segítségével kereshetünk pontos kifejezésre is. Sajnos a SWISS++ rendszerben elvégzett keresés eredménye időnként hibásan jelenik meg. Ilyenkor a *keresés minden adatban* egyszerű és az összetett keresője sem működik, hibaüzenet nélkül csak a találatok számát látjuk, de a találati lista valamiért nem látszik, a helyén csak az üres oldalt látjuk
- A DKA-ban található képek nem csak témák szerint szervezhetők halmazokba. Külön böngészési lehetőség áll rendelkezésünkre a képek származási helyének alapján. A *Gyűjtemények* menüpont alatt a beérkezett képek eredeti forrásai szerint találunk részhalmazokat. Erről a felületről lekérdezhetők az egyes MEK-beli könyvekhez tartozó illusztrációk, a magángyűjtemények, az internetes képgyűjteményekből archivált válogatások vagy a közgyűjteményi forrásokból idekerült képek. Innen elérhetjük az eredeti források lelőhelyeit is.



Digitális Képtár



Ezen a lapon a dokumentumok valamennyi adatában tudunk bonyolultabb kereséseket végezni. A Swish++ kereső minden hajnalban begyűjti a képek adatait, így már az előző napi új képek is megtalálhatók vele. Lehetőségünk van a keresést a fő témakörök szerint szűkíteni, ékezet nélkül is írhatunk és csonkolhatjuk a szavak végét egy * jellel, de min. 4 betűt be kell írni! A Google beépített keresője ritkábban (néhány naponta) indexeli le a DKA-t, viszont ilyenkor a teljes site-ot, így a találatok közt a képpaladalon kívül egyéb weblapok is megjelenhetnek, illetve sokszor csak a normál képet vagy a katalóguscédulát adja találatként. A Google listájában nincsenek kisképek, de a szövegek környezetet jobban látszik.

Keresés a SWISH++ rendszerrel: súgó

<i>Keresett témakör:</i>	Természettudományok
<i>Az összes ilyen szóval:</i>	aggteleki nemzeti park
<i>Bármelyik szóval:</i>	
<i>E szavak nélkül:</i>	
<i>Találatok száma egy listában:</i>	30 találat keres

Keresés a Google rendszerrel: súgó

<i>Az összes ilyen szóval:</i>	
<i>Pontos kifejezéssel:</i>	
<i>Bármelyik szóval:</i>	
<i>E szavak nélkül:</i>	
<i>Találatok száma egy listában:</i>	10 találat keres

7. ábra Összetett keresés minden adatban

- A részgyűjteményekhez kialakítható egyedi dizájnnal ellátott részkatalógus-keresőoldal. Erről a lehetőségről csak egy rövid hír tájékoztat az oldalon, pedig a *Gyűjtemények* menüpont alatt két részgyűjtemény neve melletti képre kattintva is elérhető már ilyen felület. A *világháború képes krónikája* (8. ábra) és a *Plohn József üvegnegatívjai* gyűjtemények tartalma saját bevezetővel ellátott oldalról is kereshető. Ezeken az oldalakon az összetett kereső űrlapja és a teljes lista funkció közül választhatunk, a találati listák sorrendjét pedig előre beállíthatjuk.
- Apró, de kellemetlen hiányosság, hogy az összetett keresések elvégzése után a keresőűrlaphoz csak a böngésző *vissza* gombja segítségével lehet visszalépni. A találati lista oldaláról csak a képpaladakra vagy a nyitólapra léphetünk a logóra kattintva, ami egyszerű keresésnél legalább visszavisz a keresőhöz, de a beírt kérdéseinket már elveszítjük. Ugyanez a helyzet, ha

már egy megnyitott találat rekordjáról szeretnénk visszalépni a felső menüsor *katalógus* gombjára kattintva, a keresőkérdéseinket – az esetleges módosításokkal – újra be kell írunk. Nagy segítség volna, ha a keresőkérdéseket, a keresési történetet el lehetne tárolni.

- A találati listákból általában a címre kattintva juthatunk el a rekordok képpaladára (9. ábra.) Ha a cím melletti bélyegképekre kattintunk, a találat egy új oldalon nyílik meg, így a találati listához bármikor visszaléphetünk. A képpaladalon a bélyegkép mellett cédulaformátumhoz hasonló megjelenítési módban látjuk először a legfontosabb adatokat: a kép címét, alkotójának nevét, forrását, a kapcsolódó tárgyszavakat, az oldal tetején pedig az egyedi URL-t a kép azonosító számával, a bekerülés dátumával és egy számlálót, amely azt mutatja, hogy hányszor tekintették meg az adott képet.

DKA

A világháború képes krónikája

Az 1914-1916 között megjelent időszak kiadvány válogatott képei



Részlet "A világháború képes krónikája, 1914-1916" c. füzet sorozat I. kötetének bevezetőjéből:

... Áll a harc: Páristól Anverszig, Lembergől Lublinig, Valjevótól a Drináig. Nagyobb vonalon mint a mekkora darabját a földnek egyáltalában ismerték a legvéresebb római háborúk idején és a harcosok száma felülmúlja a földrészt akkori egész lakosságáét. A történelem új fejezetet nyit, mert ami most történik és ami még történhet, ép oly kevésé foglalható egy oldalba minden eddigi néptámadással, mint ahogy nem fér meg egy arzenál csarnokában a negyvenkettes ágyú Mátyás király szakállas faltörőivel, a Mannlicher a kováspuskával vagy Zepelin levegőjáró csodavárjai a középkori harcok cigánykémjeivel. Csodára születünk, rettentő és gyönyörű csodájára annak, hogy mint ahogy a hegység valamennyi patakja egyetlen folyóba ömlik, úgy patakzik bele a világháború beteljesült gondolatába mindaz, amit ember évszázadokon át munkában, erkölcsben, tudásban magából kitermelt. Ma nincs tudomány, csak a hadviselés

Listák rendezése: Cím szerint Alkotó szerint Időrendben ID szerint súgó

Főcím		INDEX	és	▼
Alkotó személy		INDEX	és	▼
Dokumentumtípus		INDEX	és	▼
Földrajzi- vagy időtárgyszó		INDEX	és	▼
Tárgyszó		INDEX		

töröl
teljes lista
keres

8. ábra A világháború képes krónikája részgyűjtemény keresőlapja

kezdőlap
katalógus
részletes adatok
xml adatok
kapcsolódások
felhasználási feltételek
info

Azonosító: DKA-004845 URL: http://keptar.oszk.hu/004800/004845 Dátum: 2008-09-17 Számláló: 133
súgó



NORMÁL [81 kb] NAGY [281 kb]

DKA-004845

Áttört mintával díszített varrókosarak a 19. századból / fényképész Plohn József

fénykép ; magyar

Plohn József üvegnegatív gyűjteménye

Tárgyi néprajz
fazekasság, kézműipar, 20. század eleje, Hódmezővásárhely,
Csongrád megye

Technikai adatok: JPEG képállomány, 1492x1117, szürke

Normál kép: PDo_FoN_0063.jpg

Nagy kép: PDo_FoN_0063_nagykep.jpg

Méret: 770x576

Méret: 1492x1117

Színmélység: 24bit

Színmélység: 24bit

Felbontás: 150dpi

Felbontás: 150dpi



9. ábra Egy rekord képpoldala a Plohn József üvegnegatívjai gyűjteményből

- Minden képpoldalon van egy 150 pont széles bélyegkép, egy maximum 770 pont széles normál méretű kép, és a legtöbb esetben egy ennél nagyobb méretű kép is. A bélyegkép alatti *normál*, illetve *nagy* nézetekre kattintva pedig új oldalon nyílik meg a kép az adott felbontásban. A bélyegkép melletti kis ikonokra kattintva kétféle képnézegető szolgáltatást vehetünk igénybe. A *nagyító ablak* nézet segítségével egy állítható méretű nagyító eszközt a kurzorral a kép fölött mozgatva a kép egyes részleteit nézhetjük meg nagyobb részletességgel. A másik *képnézegető ablak* segítségével a képet forgathatjuk, tükrözhetjük, a böngészőhöz igazíthatjuk, vagy a jobb összehatás érdekében állíthatjuk a mögötte megjelenő háttér sötéttségét. Sajnos ez utóbbi eszköz Firefox böngészőben nem működik.
- A képekhez tartozó metaadatokat címkés és XML formátumban is megtekinthetjük a találati oldal tetején lévő menüsorból navigálva.
- Ha a katalogizálók valamilyen más dokumentummal kapcsolódtak össze a rekordot, a képpoldal alján a *kapcsolódó dokumentum* alatt megtaláljuk az erre mutató linket. Innen juthatunk el a képek forrásául szolgáló digitalizált kiadványhoz, például a Magyar Elektronikus Könyvtárba. Sajnos bizonyos képeknél – így *Sain Márton „Nincs királyi út!”* című könyvének illusztrációi esetében – ezek a kapcsolatok csak egymásra mutatnak, nem a forráskiadványra.
- A képpoldalak alján lévő *AddThis* gomb segítségével a képet a felhasználó ismerőseivel, közösségi oldalain bármikor megoszthatja.
- Előfordul, hogy egy képnek több formátuma is megtalálható a gyűjteményben. Ekkor az egyéb formátum a bélyegkép fölé kattintva érhető el. Bizonyos nagy felbontásban tárolt képekhez, például az OSZK Térképtárának számos térképéhez egy Flash megjelenítési mód társul. Ilyenkor egy *Zoomify* nevű alkalmazás segítségével a képek interaktív nagyítása is lehetséges.
- A gyors és hatékony működéshez nagyban hozzájárul, hogy a DKA képanyagát 2009 elejétől megosztva szolgáltatja a *keptar.oszk.hu* és a *keptar.niif.hu* szerver. Az NIIF szerverére naponta tükrözik az állományt, így az onnan elérhető szolgáltatás szinte naprakészen megegyezik az OSZK felől szolgáltatott adattartalommal.

Tartalom, minőség

- A tartalom fejlesztése folyamatos, és a *Hírek* menüpont tanúsága szerint a funkciók köre is bővül, bár a fejlesztők a bemutatkozó szöveget és a hibaüzeneteket úgy tűnik, elfelejtették frissíteni. A várható fejlesztések egy része már meg-

valósult, a hibás linkek esetén (pl. a *Kapcsolat* menüpont *Felhasználási feltételek* felirata mögött) a rendszerüzenetben pedig ezt olvashatjuk: „A tervek szerint 2008. február-március táján fog minden fontos funkció és oldal működni.”

- Ahogy a tematikus keresőúrlapokon jól látszik, a gyűjtés különböző tudományterületek képanyagait foglalja egybe. Az archívumba mára több mint 18 000 képet töltöttek fel. A bemutató szöveg szerint az állóképek mellett az archívum gyűjtőkörébe tartoznak animációk és mozgóképek is. A gyorskeresés *műfaj* keresőmezője azonban, amely lényegében az összes felvett dokumentumtípust tartalmazza, nem rejt olyan adatot, amely mögött ténylegesen ilyen dokumentumokat sejtethetünk.
- Az archívum állományának legnagyobb részét a MEK kiadványainak képanyaga alkotja, de például *Orincsay László* értékes fényképgyűjteményét is itt publikálták először. A Széchényi Könyvtár Térképtárának, Kisnyomtatványtárának és Színháztörténeti tárának digitalizált anyagai pedig a kutatók számára is hasznos forrásul szolgálhatnak.
- A rendszer képes a több képfájlból álló dokumentumok kezelésére, és esetenként a képek többféle formátumban is letölthetők.
- Az állomány gyarapodását RSS-csatornán keresztül is nyomon követhetjük.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A képek leírásához kidolgozott metaadatstruktúra a minősített Dublin Core ajánlásra épül. Az adatbázis táblatervei az *Irattár* menüpont alatt hozzáférhetők. A struktúra igen mély leírást tesz lehetővé. Néhány kérdés azonban felmerülhet: fénykép, műtárgy, okirat, plakát, színlap, képeslap, kotta, levél, grafika, szobor, diagram és számos más típus olvasható a dokumentumtípusok indexében, amit a gyorskereső műfajnak nevez. De vajon hogyan lehet bármelyik is egy kép műfaja? Ennyiféle dokumentumtípus ténylegesen pontos leírásához nagyon sok speciális adatmező használatára volna szükség. A dokumentumtípus fogalma, úgy tűnik, itt keveredik a kép tárgyának és az eredeti objektum típusának a leírásával. Míg egy digitalizált fénykép vagy lefotózott festmény közel azonos módon határozható meg a leíró adatokkal, addig egy szobor, vagy műtárgy leírásához sokkal több adatra, az eredeti tárgy jellemzőit feltáró adatmezőkre lenne szükség. A leírások a legtöbb esetben a képekről készülnek, nem pedig a képek tárgyáról, vagy az ábrázolt objektumokról. A képarchívum képeinek nagy része ráadásul kétszeres médi-

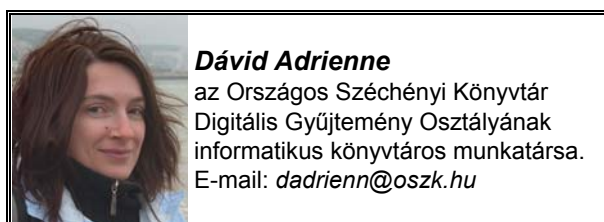
umváltáson esett át, hiszen a kép elkészült valamiről, valamikor, valaki által, bekerült egy könyvbe, majd azt digitalizálták. Az eredetire vonatkozó adatok tehát legtöbbször a könyvre vonatkoznak, és kereshető, strukturált formában be is kerülnek a leírásba, míg a tényleges eredeti adatai csak a leírás adatmezőben szerepelnek, ha egyáltalán szerepelnek. Közben találunk olyan leírást is, amelynél a kép például egy szoborról készült, ahol az alkotó a szobrász – de ha már egy fényképész készíti a felvételt, az alkotó a fényképész lesz. Ilyenformán a közreműködői minőségek sokszor keverednek a leírásokban; olyan leírás is található, amelynél az eredeti műalkotás alkotója alcímben szerepel (pl.: A Laokoon-szoborcsoport : Agesandros, Polydoros és Athenodoros rhodosi szobrászok műve. Most Rómában, a Vatikánban).

- A könyvtári leírási szabályoknak ellentmond, hogy bizonyos alkotók csak névváltozattal szerepelnek az adatbázisban. Az alkotó neve nélkül szereplő rekordok nagy hányadánál valójában van felvéve alkotó, névváltozattal, csak éppen a besorolási nevet nem vették fel a tételhez. Az ilyen névváltozatok általában „becenevek”. Előfordul ez olyan tételeknél is, ahol a névváltozathoz más rekordnál tartozik besorolási név (pl.: Darinko – Darics Antal rekordjai).
- Bár a Digitális Képtáraknak nem célja kutatási szempontoknak is megfelelő mélységű leírások készítése, úgy vélem a színvonal emelésé-

hez a lényegi katalogizálási kérdésekben egységesen kellene eljárni, és átgondolni, hogy ezt a többszörös struktúrát hogyan lehetne, milyen mélységig kellene leképezni az adatbázis céljának megfelelően.

- A könyvek képanyagának ilyen mértékű feldolgozása egyedülálló lehetőséget teremt. Bár a leírások sokszor nem felelnek meg a könyvtári feltárás igényeinek, és származási helyüktől függően eltérő színvonalúak, sokat jelent maga a tény, hogy az eddig könyvekben rejlő, géppel nem olvasható képi információk legalább a tárgyszavazásnak köszönhetően kereshetővé válnak.

Beérkezett: 2011. I. 19-én.



Csökkeneni kívánja a mobilinternet-árakat az EU

Az Európai Unió nem tartja jónak a mobilinternetezés jelenlegi helyzetét és ezért szeretné tovább mérsékelni a mobilinternetezési díjakat. Akár arra is hajlandó, hogy a telekom cégek számára maximalizált mobilinternetezési tarifákat határozzon meg. Ezenkívül a társaságokat köteleznék arra is, hogy megnyissák mobilinternet-hálózataikat a kisebb cégek előtt.

Az elképzelések szerint jövő nyártól egy megabájt mobil hálózatban továbbított adat után legfeljebb 90 centet kérhetnek majd el a szolgáltatók, 2014-ben pedig ez az összeg 50 centre csökkenne. Mindez rendkívül nagy mértékű ármérséklődést jelentene, hiszen jelenleg átlagosan 2,5 euróba kerül egy megabájt adat mobil hálózatban való továbbítása. A piac meghatározó szereplői érhetően aggódnak az elképzelés miatt, de kérdéses, hogy hajlandók-e szembeszállni az Európai Unió mellett kisebb konkurensikkal, valamint saját ügyfeleikkel is. A mostani mobilinternetezési árak ugyanis finoman szólva sem vonzóak az előfizetők számára, ráadásul a kínált konstrukciók többsége nem biztosít megfelelő adatforgalmazási keretet. Mindez elsősorban annak köszönhető, hogy jelenleg az EU-ban nincsenek maximalizálva vagy rögzítve a végfelhasználói árak. Ugyan a legnagyobb piaci szereplők maguk között megabájtanként 80 centben maximalizálták a díjakat, de ez a gyakorlatban közel sem ennyi.

Az EU a roamingdíjakat is mérsékelné, és azok 2014-re percenként legfeljebb 24 centet tehetnének ki. (Most a díj 39 cent perccenként.) A fogadott beszélgetések roamingdíja pedig – a jelenlegi 11 cent helyett – maximum 10 cent lehet majd. Ha sikerül megvalósítani az árcsökkenést, akkor minden bizonnyal rövid időn belül jelentős mértékben megnő majd a mobilinternet-előfizetők száma. Hazánkban április végén 1,4 millió mobilinternet-előfizetőt regisztráltak. Ez százezerrel több a márciusban mértnél.

/SG.hu Hírlevél, 2011. május 17., <http://www.sg.hu/>

(SzP)



REUTERS/SCOTT ARDETTE

HOUSE ALL OF YOUR INSTITUTION'S DATA **ON A SINGLE PLATFORM**

Academic IT departments face the increasing challenge of combining multiple data sources and formats to enable accurate reporting of institutional activity.

Thomson Reuters answers this demand with *Research In View*[™] — an institution-wide system that aggregates, standardizes, and links data from multiple sources and formats to provide a database and analytic interface for viewing, searching, and reporting on faculty service, teaching, research expertise, and accomplishments. This hosted solution eliminates additional hardware maintenance costs to universities and at the same time provides data sharing options between institutions.

With *Research In View* you are providing the staff in your institution the ability to:

- **Streamline** reporting tasks, such as annual review, conflict of interest, and grant biosketches
- **Compare** the institution's research output and impact to peers and aspirational peers through integration with *InCites*[™]
- **Collect** and report on their scholarly activities, published papers and career history
- **Keep** their teaching, publication and skills profiles completely up to date

Research in View can help you to integrate diverse data sources for more complete and accurate reporting. It provides the infrastructure and technology to house faculty CVs, HR information, journal articles, conference papers, patents and grants, making all of this information easily searchable and where appropriate, publically available.

LEARN MORE: elevateresearchexcellence.com

©2011 Thomson Reuters. All rights reserved. Thomson Reuters and the Kinetic logo are trademarks of Thomson Reuters.





Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2010. évi tevékenységéről

Székhely:

Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest I. ker.
Budavári Palota F épület

Számviteli beszámoló

"A számviteli törvény szerinti egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolója 2010" a közzétett beszámolóban nem szerepel. Megtekinthető a *Magyar Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület)* irattárában.

Költségvetési támogatás felhasználása

A MOKKA Egyesület 2010-ben nem kapott költségvetési támogatást.

Pénzügyi kimutatás 2010.01.01. – 2010.12.31.

2010.01.01-i nyitó pénzkészlet

Bank	738 233 Ft
DK értékpapír	1 607 649 Ft
Értékpapír elszámolás	10 561 Ft
Követelés	70 100 Ft
Kötelezettség	-30 400 Ft
Nyitó vagyon	2 396 143 Ft

Bevételek

Tagdíj	960 000 Ft
Kamatbevételek	82 738 Ft
Kerekítés	200 Ft
Bevételek összesen	1 042 938 Ft

Kiadások

Igénybevett szolgáltatások		494 469 Ft
Tanulmány költségek	75 000 Ft	
Kurátor Kft. könyvelési díj	419 469 Ft	
Egyéb szolgáltatások		61 510 Ft
Bankköltség	61 510 Ft	
Megbízási díj		100 000 Ft
Bérfeladások		24 300 Ft
Kerekítés		24 Ft
Kiadások összesen		680 303 Ft

Követelések

Vevő	70 000 Ft
Diszkont kincstárjegy	1 673 002 Ft
Követelések összesen	1 743 002 Ft

Kötelezettségek

Szállítók	37 875 Ft
Kötelezettségek összesen	37 875 Ft

2010.12.31-ei záró vagyon

Nyitó	2 396 143 Ft
Bevételek	1 042 938 Ft
Kiadások	-680 303 Ft
Követelések	-1 743 002 Ft
Kötelezettségek	37 875 Ft
Aktív időbeli elhatárolás	-2 460 Ft
Záró összesen	1 051 191 Ft

2010.12.31-ei záró tételek

Bank	1 051 191 Ft
Összesen	1 051 191 Ft

Cél szerinti juttatások kimutatása: Céltámogatást a MOKKA Egyesület 2010-ben nem kapott.

Központi költségvetési szervtől, elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől kapott támogatás mértéke: A MOKKA Egyesület a felsorolt szervektől, alapoktól, önkormányzatoktól 2010-ben nem kapott támogatást.

A közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értéke, illetve összege: A MOKKA Egyesület választott vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem adott 2010 folyamán.

A közhasznúsági tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló

Szervezési, tervezési feladatok

Az egyesület a küldetésnyilatkozata szellemében végezte tevékenységét 2010. évben is: „A Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA) elsődleges célja és feladata, hogy képviselje tagkönyvtárainak szakmai érdekeit a központi adatbázis fejlesztésével és szolgáltatásával kapcsolatban.”

Az Alapszabály definiálja: az egyesület célja a magyar könyvtárakat és használóikat szolgáló, dokumentum- és információellátásukat nagymértékben javító közhasznú tevékenység, magyarországi könyvtári közös katalógizálási rendszer létrehozására és működtetésére. Az ezzel kapcsolatos fejlesztési feladatok ellátását, valamint a rendszer üzemeltetését az egyesület bármely meghatározott tagjának (a továbbiakban: működtető) – erről szóló megállapodás szerint – átadhatja. A MOKKA Egyesület és az OSZK közötti megállapodás érvényben van.

Személyi feltételek, kommunikáció

A MOKKA adatbázis fejlesztés az OSZK-ban zajlik, az egyesület figyelemmel kísérte a folyamatot, aktívan részt vett a fejlesztési terv véleményezésében, több alkalommal konzultált Bánkeszi Katalin és Koltay Klára projektvezetőkkel. Az *Informatikai Szakbizottság* külön tanulmányt készített a projekthez.

Az egyesület vezetősége személyesen, illetve levelezőlistán vitatta meg az aktuális témákat, teendőket, a titkár részt vett az adminisztrációs feladatok elvégzésében. A Katalisten is folyamatos a tájékoztatás, hozzászólás lehetősége.

A *Könyvtári Intézet* honlapján, és a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT)* szakfolyóiratban állandó rovata van a MOKKA-nak.

Taglétszám

A taglétszám 2010-ben 56 könyvtár.

A MOKKA-I listán tájékoztattuk a tagokat a fejleményekről, illetve fogadtuk a kéréseket, kérdéseket. Az OSZK szerverén működő bugzilla segítségével jeleztük és követtük a problémákat, feladatokat és azok helyzetét, megoldását.

Fórumok

- Networkshop 2010. Debrecen „A MOKKA jövője” vitafórum.
- 2010. november 30. MOKKA Egyesület közgyűlésén: Tájékoztatás a MOKKA +ODR fejlesztés rendszertervéről – Bánkeszi Katalin.

TÁMOP források

Az egyesület küldetésnyilatkozatában rögzíti a MOKKA adatbázis és az ODR adatbázis egyesítését. A *MOKKA Egyesület és az OSZK közötti megállapodás* értelmében a TÁMOP pályázatban az OSZK egyik országos feladata a MOKKA adatbázis fejlesztése és az ODR adatbázissal való egyesítése. Ennek megfelelően a megpályázható támogatás egy részét erre a feladatra kérte az OSZK. 2010-ben felkért szakértő csoport elkészítette a **MOKKA közbeszerzést előkészítő tanulmányt**, amelyben megfogalmazták a fejlesztendő MOKKA-val szemben felmerülő elvárásokat, szakmai igényeket. Figyelembe vették a szakmai közönségtől érkező észrevételeket is, és külön kikérték a témáról az ODR-ben érdekelt könyvtárak véleményét is.

Lezajlott a MOKKA és a Köztaurusz fejlesztésére kiírt közbeszerzési pályázat. Mindkét feladatra két ajánlat érkezett: egyik az *IQSys Zrt.*-től, a másik az *e-Corvina Informatikai Szolgáltató Kft.* és a *Monguz Informatótechnológiai Kft.* konzorciumá-

tól. A szakértők összesített véleménye alapján mindkét témában a konzorcium lett a nyertes pályázó. A konzorcium 10% feletti alvállalkozójaként az *MTA SZTAKI* is részt vesz a megvalósításban.

A vállalkozási szerződést az OSZK, valamint az e-Corvina és a Monguz képviselői október 25-én írták alá. A rövid határidőre való tekintettel a munka szinte azonnal meg is kezdődött.

2010. december 10-én elkészült a **MOKKA rendszerterv** első változata, melyet közzétettek véleményezésre.

A MOKKA fejlesztés hírei a *Könyvtári Intézet* honlapján is elérhetők: <http://www.ki.oszk.hu/107/news.php?cat.20>

A MOKKA Egyesület megállapítása szerint rendszerben zajlanak a fejlesztések, és a feladatok mielőbbi megvalósítása érdekében beleegyező nyilatkozatot adott az adatbázisrekordok átadásához.

A MOKKA Informatikai Szakbizottságának 2010. évi beszámolója

A szakbizottság feladata a MOKKA közgyűlés álláspontjának képviselője a MOKKA projekt vezetése és a MOKKA szoftverének, illetve a tagkönyvtárak integrált rendszereinek szállítói felé. Ennek kapcsán a szakbizottság tagjai részt vettek az ügyfélszolgálatban a hibabejelentések, illetve a visszajelzések fogadásában és továbbításában mind a könyvtári dolgozók, mind az olvasók felé.

A közgyűléseken és a szakmai rendezvényeken (Networkshop, Könyvtáros Vándorgyűlés, TÁMOP és TIOP pályázati tájékoztatók) a tagok képviselték megbízó könyvtáraik és a közgyűlés álláspontját. A pályázatok egyrészt lehetőséget biztosítottak és biztosítanak a könyvtáros szakma informatikai fejlesztésére általában és így közvetve, másrészt a pályázati célok megfogalmazása és a pályázatok értékelési szempontrendszerének kialakítása útján közvetlenül is a MOKKA projekt előrehaladását szolgálják. Így a különféle pályázatok írásakor a szakbizottság tagjai segítséget nyújtottak a pályázó könyvtáraknak, azok konzorciumainak és a pályázati íróknak is, hogy a pályázati anyag annak szándékaival összhangban a MOKKA megvalósulását és tökéletesedését szolgálja. Ennek megfelelően a szakbizottság részt vett az OSZK megbízásából a MOKKA és ODR megvalósulását és a

megvalósulás módjainak, újragondolásának segítségével célzó tanulmány elkészítésében.

A szakbizottság emellett képviselte, és képviseli a MOKKA projekt és az egyesület érdekeit a könyvtárak, illetve a könyvtári rendszerek szállítói felé, mind a könyvtárakat, mind a könyvtári rendszereket érintő fejlesztési célok meghatározása, mind pedig az egyes pályázatokon való részvétel tekintetében. Ez ügyben folyamatos egyeztetéseket folytattak a szakma résztvevőivel, a könyvtárakkal és a rendszerek szállítóival egyaránt.

A szakbizottság tagjai – tekintettel lakó- és munkahelyük nagy földrajzi távolságára – elektronikus levélben és telefonon érintkeznek. Egy gyűlést tartottak 2010. április 7–9-én a Networkshop alkalmából Debrecenben, mert valamennyien ott tartózkodtak.

A MOKKA-R tagozat beszámolója

Taglétszám

A *MOKKA-R Tagozat* a MOKKA Egyesület része. Tagságát részben a MOKKA tagok alkotják, részben olyan intézmények, amelyek a MOKKA Egyesülettel nincsenek kapcsolatban. A tagozat ügyrendje háromféle tagságot különböztet meg: tagozati törzskönyvtár, tagozati partnerkönyvtár, tagozati részt vevő könyvtár. 2010-ben három intézmény kérte felvételét a tagozatba: a *Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára*, a *Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium Könyvtára* és a *Németh László Városi Könyvtár*. A hatékony együttműködés elősegítése érdekében a tagozat levelezőlistát is működtet (mokkar@listserv.niif.hu).

MOKKA-R közös katalógus

A MOKKA-R adatbázisban *182 571 rekord* érhető el, amely a tavalyi évhez képest több mint *10 000 tételenyi gyarapodást* jelent. A MOKKA-R-be először szolgáltatott rekordokat a következő könyvtárak: *Füleki Vármúzeum*, *Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára*, *Kolozsvári Akadémiai Könyvtár*.

A 2010-es fejlesztési terv előírta a *Székesfehérvári Püspöki Könyvtár* antikvakatológusának konvertálását és a dinamikus sűgő elkészítését. Sajnos anyagi támogatás hiányában ezek a fejlesztések nem valósultak meg.

Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (Bibliotheca Vetus Hungariae)

A *Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartásában (Bibliotheca Vetus Hungariae) 184 523 bibliográfiai leírás* szerepel. 2010 során elkészült a muzeális nyilvántartó rendszer új felülete, amely egyértelműen elkülöníti azt a MOKKA-R rendszertől (<http://www.eruditio.hu/lectio/mkdny>). Kapcsolatot tartunk fenn a Magyarországon használatban lévő integrált könyvtári rendszerek gyártóival, amelynek eredményeként nem szükséges az egyes gyűjteményeknek egyesével a bejelentéshez használatos technikai feltételeket kiépítenünk, hanem a Z39.50 szabvány segítségével lehetőség van több könyvtár egyszerre történő adatbejelentésére és adatkonverziójára is. Jelenleg a Corvina, a HUNTEKA és a SZIKLA rendszerek esetében működik ez a szolgáltatás.

A Szirén integrált rendszer tulajdonosával, a *Szirénlib Bt.*-vel (2458 Kulcs, Arany J. u. 38.) szerződést kötöttünk a rekordok átadásáról, és ennek alapján az év során a Szirén integrált rendszer közös adatbázisából a könyvtárak rekordjai bekerültek a nyilvántartásba.

Továbbra is működik a muzeális dokumentumok bejelentése a Bodza keretrendszerben. Fejlesztője *Zawiasa Róbert*, aki – amellett, hogy a folyamatos, veszteségmentes adatbetöltést biztosította – az igényeknek megfelelően ebben az évben is több módosítást hajtott végre az adatbázis szerkezetén és a felületeken.

Besorolási adatok

A MOKKA-R felületén elérhetők a *Régi magyarországi szerzők* című kézikönyvből betöltött adatok, amelyek a személynevek egységesítéséhez adnak segítséget.

A magyar nemzeti bibliográfia és a MOKKA-R

A MOKKA-R és az OSZK 2007 szeptemberében kezdte el annak a szerkesztőfelületnek a kialakítását, amely az RMNY ötödik kötetének elektronikus szerkesztését és a korábbi tételek javítását tenné lehetővé. Ez a munka 2010-ben, az OSZK támogatásának megszűnésével megszakadt, a korábbiakban végrehajtott fejlesztések befejezése, a szerkesztőfelület végső kialakítása így egyelőre nem valósult meg.

MOKKA-MS: kéziratok feldolgozása a MOKKA-R-ben

A MOKKA-MS fejlesztéseinek eredményeképpen két újabb gyűjtemény beillesztése vált lehetségessé:

- OSZK Cod. Lat. 450-556;
- Anjou-kori Oklevéltár 1301–1387 (regeszták).

A két állomány adatszerkezetének kialakítása nagyrészt megtörtént, jelenleg az adatok feltöltése és a hozzáférési jogosultságok kidolgozása zajlik.

Az OTKA Hungarica-kézirat Kataszterbe 2010-ben töltöttek fel rekordokat, jelenleg 746 tétel található az adatbázisban.

A fejlesztési tervben vállalt *Fragmenta et codices in bibliothecis Hungariae* című sorozatnak a MOKKA-MS keretrendszerben való szerkeszthetősége egyelőre – a felület véglegesítéséhez szükséges anyagi források híján – nem valósulhatott meg.

A MOKKA-MS kézirat-katalógusban jelenleg 17 747 tétel található.

Az adatbázisok szolgáltatása

A MOKKA-R és az MKDNY adatbázisokat a *Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár* tárolja és szolgáltatja saját szerverein. Szintén az SZTE EK biztosítja a tárhelyet a szükséges biztonsági mentésekhez, valamint az adatcseréhez, illetve az adatbázis fejlesztéséhez szükséges kapacitást. A 2010-es esztendőben sem történt olyan esemény, amely akár a szolgáltatás leállításához, akár a folyamatos adatfeltöltés megszakításához vezetett volna.

Katalogizálási szabályzat

2009 utolsó negyedében elkészült a régi nyomtatványok bibliográfiai leírásával foglalkozó, az ISBD(A) alapján kidolgozott, sok példával kiegészített magyarországi szabályzat (KSZ/6), amelynek előkészítésében a MOKKA-R részéről is több szakértő vett részt. A 2010-es év elején lezárult ennek szakmai vitája, megtörténtek a szükséges kiegészítések. A dokumentumot, amely a Könyvtári Intézet honlapjáról elérhető (http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/ksz6.pdf), a MOKKA-R Egyesület a közös katalógus katalogizálási szabályzatának tekinti, használatát tagjainak javasolja.

Együttműködések

A MOKKA-R továbbra is együttműködik az SZTE BTK Könyvtár- és Humán Információtudományi Tanszékével, melynek hallgatói rendszeresen részt vesznek muzeális gyűjtemények feltárásában határon innen és túl. Szintén folyamatos a szakmai együttműködés más szakmai szervezetekkel (CERL, Egyházi Könyvtárak Egyesülése). Könyv-

történeti kutatások megkönnyítésére 2010-ben is biztosítottuk a MOKKA-R szerkesztőfelületét online és offline üzemmódban egyaránt.

Budapest, 2011. április 14.

Fonyó Istvánné
elnök

Az öt legnépszerűbb webes kereső teljesítményének értékelése és összehasonlítása

Az internetezők többsége elsősorban keresőgépek segítségével igyekszik releváns információkat találni a weben. A keresési iparág nagyon gyorsan fejlődik, de a keresőgépeket értékelő kutatások nem tartanak ezzel lépést. Pedig ezeknek a vizsgálatoknak kétféle előnyük is van: egyrészt segítik a felhasználókat a legjobb szolgáltatások kiválasztásában, másrészt hasznos információkkal szolgálhatnak a fejlesztőknek. A cikk szerzői viszonylag nagy számú mintán végzett statisztikai elemzéssel próbálták értékelni az öt legnépszerűbb keresőgép teljesítményét és hatékonyságát. A Google, a Yahoo!, a Live, az Ask és az AOL keresőjét tesztelték 2007 júliusában, majd a lekérdezéseket egy hónap múlva megismételték, hogy az időbeli változást is mérni tudják.

Korábbi kutatások

A kilencvenes évek közepén jelentek meg az első publikációk a keresőgépek értékelésével kapcsolatban, és az azóta eltelt időben többen is megpróbáltak olyan módszerek kidolgozásával, amelyekkel objektív és egymással összevethető mérési eredményeket lehetne elérni. Az elsők között kell megemlíteni *Chu* és *Rosenthal* [1] 1996-os kutatását, melynek során az AltaVista, az Excite és a Lycos összehasonlítását végezték el: mindegyiknél az első tíz találat pontosságát határozták meg egy háromfokú skálán. *Gordon* és *Pathak* [2] 1999-ben nyolc szolgáltatást (AltaVista, Excite, Infoseek, Open Text, HotBot, Lycos, Magellan és Yahoo!) tesztelt egy jóval nagyobb vizsgálat keretében: 33 kérdést futtattak le, és az első 200 találatot értékelték egy négyszintű relevanciaskálát használva. *Hawking* és szerzőtársai [3] 2001-es publikációjukban már húsz keresőgépet értékelték a Text REtrieval Conference (TREC) egyik workshop-

jában, mindegyiknél a legjobb 20 találatot elemezve. *Shang* és *Longzhuang* [4] 2002-ben automatikus módszerekkel 3 ezer keresést végzett az AltaVista, a Fast, a Google, a Go, az iWon és a NorthernLight adatbázisában, majd a találatok pontosságát meghatározva statisztikai módszerekkel mérték össze a hat keresőgép teljesítményét. 2005-ben a *Dogpile.com* [5] folytatott le egy nagyobb kutatást, összehasonlítva a Google, a Yahoo!, az MSN és az Ask Jeeves találati halmaizait. Az eredmények jelentős különbségeket mutatnak az akkori négy legnépszerűbb kereső között és arra is meggyőző bizonyítékokkal szolgáltak, hogy a keresőgépekkel nem mindig találják meg a felhasználók azt, amit szeretnének. *Spink* és munkatársai [6] 2006-ban publikálták egy jelentős méretű kutatás eredményeit: több mint 10 ezer keresés találati listáinak első oldalát elemezték az MSN Search, a Google, a Yahoo! és az Ask Jeeves esetében. Születtek már bibliográfiák és honlapok is a témában, utóbbiak közül a legfontosabbak a SearchEngineWatch, a SearchEngineLand és a SearchEngineJournal.

Vizsgálati módszerek

A jelen cikkben ismertetett vizsgálat során az online piacot elemző cégek (*ComScore*, *OneStat*, *Nielsen//NetRatings*, *Hitwise*) által évek óta az élmezőnybe sorolt Google, Yahoo!, Live, Ask és AOL keresőket tesztelték indiai szakemberek. A tesztkérdéseket könyvtár- és információtudományi folyóiratok publikációnak kulcsszavaiból állították össze: egy nagyobb, 350 fogalmat tartalmazó listából választottak ki végül 50 reprezentatív szakkifejezést, és ezeket írták be a keresőmezőkbe (idézőjelek között). Mivel a korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy a felhasználók kb. 80%-a sosem

néz meg többet az első 10 találatnál, ezért a kutatók is csak az első tíz – nem szponzorált – linkre kattintottak rá, és a megjelenő weboldalakat elmentették egy adatbázisba, majd kielemezték őket négy szempontból: relevancia, hibás linkek, duplumok, stabilitás. Az egyes keresőgépek teljesítményét ezek után többféle vonatkozásban is értékelték: lefedettség, pontosság, linkek, stabilitás, egyedi találatok. A statisztikai átlagok összevetésénél az egyszempontos varianciaanalízist (*one-way ANOVA*) használták, illetve a Tukey-féle HSD (*honestly significantly different*) próbával ellenőrizték a csoportok közötti eltérések szignifikanciáját.

Eredmények

Lefedettség

A legtöbb találatot minden esetben a Google adta, őt követte a Yahoo!, a Live pedig általában lényegesen kisebb halmazokat adott vissza. Az AOL teljesítményét nem lehetett értékelni ebből a szempontból, mert az nem jelzi a találatok számát. Azt, hogy a Google sokkal több weblapot indexel le a társainál, más kutatások is megerősítik.

Pontosság

Hogy egy találat hová kerül egy relevancia szerint rendezett listában, azt sok szempont befolyásolja: például az adott weblap népszerűsége, a keresőszavak helye, egymáshoz viszonyított pozíciója és előfordulási gyakorisága az oldalon. Az egyes keresőgépek találati listáinak pontosságát a kutatók úgy mérték, hogy az 50 kérdésre adott első 10 találat mindegyikéről eldöntötték, hogy releváns-e vagy sem az adott téma szempontjából, majd ezek százalékos arányát vetették össze. Itt is a Google érte el a legjobb eredményt: tízből átlagosan 7,90 releváns találatot adott mindkét tesztelési fázisban, míg a Yahoo! 6,98-as, illetve egy hónappal később 7,16-os értéket ért el. Az Ask és a Live teljesített a leggyengébben: 5,92 és 6,34 közötti értékekkel. Az ANOVA és a Tukey-féle HSD elemzések kimutatták, hogy jelentős eltérések vannak az öt keresőgép által adott releváns találatok között, és hogy páronként összehasonlítva őket, a legnagyobb különbség a Google és az Ask, illetve a Live találati halmazai között van.

Ismétlődő linkek

Mindegyik keresőgépnél előfordultak időnként azonos oldalra való többszörös hivatkozások

ugyanazon találati listában, vagyis egyiknél sem tökéletes a duplumszűrés. A legkisebb számban (1,03% – 1,65%) az Ask listáiban lehetett ilyeneket találni, a legtöbbet (2,07% – 4,16%) pedig a Yahoo! és az AOL produkálta.

Hibás linkek

Több oka is lehet annak, ha egy hivatkozás nem működik egy találati listában: például töröltött vagy már nem publikus az adott weblap, a szerver nem válaszol vagy nem sikerül feloldani a doménnevet. A kutatás első fázisában az Ask listáiban volt a legtöbb problémás link (6,20%), a legkevesebb pedig a Google találatai közt (2,46%); de az egy hónappal később megismételt kísérletben a sorrend megváltozott: ekkor az Ask nyert (3,90%), míg a Google a középmezőnybe került (4,35%).

Stabilitás

A kutatók megnézték azt is, hogy az egyes keresőkérdéseknél a találatok száma mennyit változott 2007 júliusa és augusztusa között, illetve hogy az első tízbe került weblapok hány százaléka maradt ugyanaz ez alatt az egy hónap alatt. Ami a találati számot illeti: ez a Yahoo! esetében kiugróan megnőtt, de a Live-on kívül a többinél is növekedés mutatkozott. Ha csak a releváns találatok százalékos arányát nézzük, akkor a Google bizonyult a legstabilabbnak, nála mindössze 0,90%-kal változott ez az érték, míg az Ask esetében 3,93%-kal nőtt a relevancia. A top 10 találat stabilitását vizsgálva a Yahoo! 93,14%-os eredményt ért el, ezt követte az AOL 89,40%-os és a Google 86,34%-os értékkel – vagyis egy hónap elteltével ilyen százalékban maradt ugyanaz az első találati oldaluk összetétele. Az egyszempontos varianciaanalízis ezen a téren is jelentős különbségeket mutatott ki az egyes keresőgépek között.

Egyedi találatok

Ha egy kereső első tíz találata között volt olyan, amely a többinél nem fordult elő, akkor ezt egyedinek minősítették a kutatók, és kiszámolták ezek arányát mindegyik keresőgépnél. Ebben a tekintetben a Google bizonyult a legjobbnak: 10-ből átlag 1,6 találat volt egyedi, őt követte a Yahoo! fele ennyi egyedi találattal.

Ez a kutatás is igazolta, hogy az eltérő technológiát használó keresőgépek nagyon eltérő eredményeket adnak mindenféle szempontból. Összességében a Google teljesített a legjobban, míg a má-

sodik helyre a Yahoo! került. Természetesen ennek a vizsgálatnak is megvoltak a maga korlátai: például csak az első 10 találatot elemezték és csak idézőjeles kifejezéseket kerestek, így nem lehetett felmérni sem azt, hogy összesen mennyi releváns találatot adnak az egyes keresők, sem azt, hogy komplexebb kérdések (pl. a NOT operátor használata bizonyos szavak kizárására) hogyan befolyásolnák a találatok pontosságát. Az eltérő felhasználói felületek és keresési opciók is hatással lehetnek a keresés eredményességére, ezek vizsgálatára sem tért ki ez a kutatás. Továbbá, mivel a tesztek egy hónap múlva ismételték meg, ez kevés volt ahhoz, hogy érdemi következtetéseket lehessen levonni a találati listák időbeli változásával kapcsolatban. És végül: érdemes volna a metakeresők hatékonyságát is megvizsgálni és összehasonlítani az egyedi keresőgépek teljesítményével.

Hivatkozások

- [1] CHU, H. – ROSENTHAL, M.: Search engines for the world wide web: a comparative study and evaluation methodology. ASIS Annual Conference Proceedings, Baltimore (MD), 1996. október 19–24., p. 127–135. <http://www.asis.org/annual-96/ElectronicProceedings/chu.html> (letöltve: 2007.01.20.)
- [2] GORDON, M. – PATHAK, P.: Finding information on the world wide web: the retrieval effectiveness of search engines. = Information Processing & Management, 35. köt. 2. sz. 1999. p. 141–180.
- [3] HAWKING, D. – CRASWELL, N. – BAILEY, P. – GRIFFITHS, K.: Measuring search engine quality. = Information Retrieval, 4. köt. 1. sz. 2001. p. 33–59.
- [4] SHANG, Y. – LONGZHUANG, L.: Precision evaluation of search engines. = World Wide Web, 5. köt. 2. sz. 2002. p. 159–173.
- [5] Dogpile.com: Different engines, different results. 2005. <http://www.infospaceinc.com/onlineprod/Overlap-DifferentEnginesDifferentResults.pdf> (letöltve: 2007.07.01.)
- [6] SPINK, A. – JANSEN, B.J. – BLAKELY, C. – KOSHMAN, S.: A study of results overlap and uniqueness among major web search engines. = Information Processing & Management, 42. köt. 5. sz. 2006. p. 1379–1391.

/DEKA, Sanjib K. – LAHKAR, Narendra: Performance evaluation and comparison of the five most used search engines in retrieving web resources. = Online Information Review, 34. köt. 5. sz. 2010. p. 757–771./

(Drótos László)

Referenzszolgáltatás – referenzpult nélkül

A tájékoztatás, avagy referenzszolgáltatás hagyományosan a könyvtári kulcsfeladatok egyike. Egy az Egyesült Államokban elvégzett felmérés szerint ugyanakkor az elmúlt egy évtized alatt 35%-kal kevesebb referenzkérdés érkezett a felsőoktatási könyvtárak tájékoztató könyvtárosaikhoz, egy másik felmérés szerint pedig a kérdések 89%-ának megválaszolásához nincsen szükség könyvtárosi ismeretekre. Az apadó igény javarészt annak tulajdonítható, hogy a hallgatók jelentős része, akárcsak az élet más területein, az információszerezésben is inkább az önkiszolgáláshoz folyamodik.

A cikk a pennsylvaniai Carlisle-ban található Dickinson College példáján keresztül illusztrálja, hogy a referenzszolgáltatásnak a helyi igények szerinti átalakítása miként járul hozzá a szolgáltatás hatékonyabbá válásához. Az előzetes tapasztalatok azt mutatták, hogy a hallgatók inkább személyesen keresték meg a könyvtárost a kérdéseikkel,

annak ellenére, hogy a könyvtár évek óta reklámozta e-mailes és azonnali üzenetküldő alkalmazáson alapuló elektronikus referenzszolgáltatását. Az oktatók pedig jellemzően nem a központi könyvtárban tevékenykedő tájékoztató munkatársakhoz fordultak, hanem a tanszéki kapcsolati könyvtároshoz (liaison librarian). A könyvtárépületben amúgy a referenzpult mellett két kölcsönzőpult, egy a különgyűjteményekből való kiszolgálásra, valamint egy technikai segítségnyújtásra szolgáló pult volt található. A referenzpulthoz tipikusan akkor járultak az olvasók, ha kérdésükre a többi pultnál nem kaptak választ.

2006-ban a könyvtár munkatársai adatgyűjtésbe kezdtek a referenzszolgálat működésével kapcsolatban. Az egyes referenzkérdések kezelésekor kitöltött online űrlapra a dátumot, a felhasználótípust, a kérdés típusát, a megválaszolás időtartamát és magának a kérdésnek a rövid leírását jegyezték fel. A kollégák a tájékoztatópult mögött

heti 64 órát töltötték el, és óránként átlagosan egy kérdéssel fordultak hozzájuk. „Csúcsidőről” nem beszélhetünk: a referenzszolgáltatás igénybevétele egyenletesen alacsonynak bizonyult. Az adatok elemzése során kiderült, hogy a feltett kérdések 32%-a egyszerű technikai információkérés volt (a jelszó újra beállítására, a fénymásoló működésére stb. vonatkozott). A nem technikai, *tényleges* referenzkérdések több mint felét kevesebb, mint 5 perc alatt válaszolták meg, amely felveti a kérdést, hogy valóban szükség van-e könyvtárosi közreműködésre ezekben az esetekben. A rendelkezésre álló további adatok azt bizonyították, hogy az elmúlt négy évben a referenzkérdések száma csökkenő tendenciát mutat, ami egybevág az általános USA-beli tapasztalatokkal.

A felmérés arra is rámutatott, hogy az olvasók egy része nincs tisztában a tájékoztatópultnál ülő könyvtáros szerepével, és akad, aki azt gondolja, hogy teljességgel mindegy, hogy a tájékoztató könyvtárostól vagy a kölcsönzőpultnál ülő gyakoronoktól kér tájékoztatást.

A szakirodalom beszámol több, a referenzszolgáltatás bővítésére–fejlesztésére irányuló kísérletről, a tájékoztató könyvtárosokkal „feltöltött” referenzpult kiiktatása vagy helyettesítése ugyanakkor e cikkekben nem merül fel. A Dickinson College könyvtárosai maguk is kísérleteztek, többek között a referenzpult áthelyezésével, illetve egy elkülönített információs pult felállításával, de mindez nem volt igazán eredményes. Felvetődött végül a tájékoztatópult eltávolításának, valamint egy olyan modell bevezetésének az ötlete, amelyben a spontán kérdéseket a referenzszolgálatra éppen kijelölt, ügyeletes könyvtáros válaszolná meg (egy ún. „on-call librarian”), míg a bonyolultabb kérdések megvitatására a konzultációs órákban, egy előre megbeszélt időpontban kerülne sor.

E „veszélyes” ötlet többekben kétségeket támasztott, amelyek nagy része könnyen eloszlatható volt. Egyesek aggódtak, hogy a pult eltávolítása magával vonja majd a szolgáltatás megszüntetését, holott az új modell éppen annak fejlesztését szolgálja. Visszahúzó erőt jelentett a hagyományhoz való ragaszkodás, illetve egyfajta identitásválságot is okozott a felvetés: egyesek nem értették, mi lesz a továbbiakban a szerepük, mit fognak csinálni. A kérdések tisztázására egy értekezletet hívtak össze, ahol megbeszélték, hogy a tapasztalatok alapján a szolgáltatás mely aspektusaira érdemes

hangsúlyt fektetni, és milyen problémákra kínálhat az új modell megoldásokat.

Hogy a hallgatókat megismertessék a referenzszolgáltatás feladataival, a könyvtárosok reklámkampányba kezdtek. A kampánnyal arra akarták buzdítani a könyvtárlátogatókat, hogy vegyék igénybe a referenzszolgáltatást, ha olyan kérdésük van, amely valóban igényli a könyvtáros szak tudását. A szolgáltatást hagyományos reklámeszközökkel is népszerűsítették: hallgatói újság, egyetemi hírlevél, posztterek, „Kérdezd a könyvtárost!” ugrópont jól látható helyen a weboldalon stb. A reklámanyagokon megfogalmazták, hogy milyen feladatok megoldásában lehet a tájékoztató könyvtárosok segítségére számítani; ezek: egy információ vagy információforrás (könyv, cikk stb.) megtalálása; a leginkább relevánsnak tekinthető adatbázis kiválasztása; a keresési stratégia tökéletesítése; az információk kritikus kiértékelése; megfelelő forrásidézés. A „Kérdezd a könyvtárost!” weboldalon a szolgáltatásra vonatkozó részletes információkon kívül egy azonnali üzenetküldést lehetővé tevő alkalmazás (Meebo widget) is található, valamint külön, fényképekkel ellátott oldalakon tájékozódhatunk az egyes témákért, tudományterületekért felelős tájékoztató könyvtárosokról.

Az új referenzszolgálati modellben az éppen ügyeletes tájékoztató könyvtáros az irodájában tartózkodik, a referenzkérdések felmerülését az olvasószolgálatos kollégák jelzik neki. Ilyenkor többségében kijön a kölcsönzőpulthoz, és ott ad tájékoztatást. Ő kezeli az e-mailben érkező kérdéseket is. Az irodaajtóra kitett piros zászlócska jelzi, hogy ki az ügyeletes tájékoztató kolléga. A rendszert jól ismerő olvasók gyakran közvetlenül őt keresik a kérdéseikkel. Alaposabb utánajárás igénylő kérdések felmerülésekor egy előre megbeszélt időpontban lehet találkozni a tájékoztató könyvtárossal.

A modell bevezetését követő első egyetemi év során gyűjtött adatok értékelése arról tanúskodott, hogy az új modell kiválóan bevált, és az olvasók részéről semmiféle panasz nem merült fel. Az előre megbeszélt időpontokban történő, illetve spontán kezdeményezett konzultációk száma együttesen 37%-kal volt több mint a megelőző évben. Az egyeztetett időpontokban zajló konzultációk száma több mint a kétszeresére nőtt, míg a (jelszóbeállításra, műszaki problémákra stb. vonatkozó) technikai felvilágosítások száma csaknem háromnegyedével csökkent. Az eredmények arról tanúskodtak, hogy a hallgatók 66%-a már használta a

referenzszolgáltatást, 90%-uk pedig tudatában volt annak, hogy milyen problémák megoldásában számíthatnak a könyvtárosokra.

A hízelgő eredmények csupán részben köszönhetőek a hatékony könyvtárosi marketingstratégiának. A referenzpult korábbi elhelyezkedése óhatatlanul maga után vonta, hogy a tájékoztató könyvtáros olyan jellegű feladatok megoldásával foglalkozzon, mint amilyen például a fénymásolók papírral való feltöltése. A referenzpult eltávolítása ebből a tájékoztatásnak nemigen kedvező, zajos közegből nagyban hozzájárult a tájékoztató könyvtáros szerepének tisztázásához.

Mielőtt döntenék egy új tájékoztatói modell bevezetéséről, természetesen mérlegelnünk kell a helyi adottságokat, a referenzszolgáltatásról alkotott elképzeléseinket, a jelenlegi modell (költség)hatékonyságát stb. Ha jól döntünk, járhatunk úgy, mint a Dickinson Főiskola könyvtára, ahol egy bútordarab eltávolítása maga után vonta egy szolgáltatás minőségi megújulását és népszerűbbé válását.

/ARNDT, Theresa S.: Reference without the desk. = Reference Services Review, 38. köt. 1. sz. 2010. p. 71–80./

(Dancs Szabolcs)

Elektronikus források felhasználása felsőoktatási környezetben. Empirikus vizsgálat

Elektronikus forrásoknak tekintjük az adatbázisokat, az elektronikus formában megjelenő könyveket, folyóiratokat, újságokat, archívumokat, diszsertációkat, konferenciaanyagokat, kormányzati dokumentumokat és a kutatási jelentéseket. Ezek a források az információtechnológia gyors fejlődésének köszönhetően könnyen olvashatóvá és elérhetővé váltak, így fontos elemei lettek az integrált oktatási környezetnek, elsősorban is a felsőoktatásban.

Az elektronikus források népszerűsége a nyomtatottakkal szemben elsősorban a következő okoknak tudható be:

- az elérhetőség többfelhasználós környezetben lehetséges, nincs időhöz, helyhez kötve,
- gazdag és változatos az elérhető források köre,
- különböző keresőmotorokon keresztül egyszerűen kereshetők.

Az egyetemi könyvtárakban megfigyelhető volt az elektronikus források számának növekedése, ami a digitális könyvtárak megalapításához és fejlesztéséhez vezetett. Például az amerikai *University of Nevada* könyvtáraiban a csak nyomtatott folyóirat-előfizetések aránya az 1990. évi 59%-ról 2004-ben 20%-ra csökkent, míg az elektronikus folyóiratok aránya 35%-ról 75%-ra nőtt. Az elektronikus források beszerzésére rendelkezésre álló keret 1999-től évente minimum 10%-kal emelkedett.

Az elektronikus források számának növekedése szükségessé tette, hogy a szervezetek különböző stratégiákat, megoldásokat alakítsanak ki az elekt-

ronikus források hatékony használata érdekében, elsősorban a felsőoktatásban, az oktatás és a kutatás területén. A használók jobb kiszolgálása érdekében fontos volt tudni, hogy kik és milyen célból használják az elektronikus forrásokat, melyek az elvárásaik, és mi a gyakorlat az egyetemi könyvtárakban.

Ez a tanulmány egy empirikus vizsgálatról számol be, amelyben egy ausztrál egyetemi könyvtárban elemezték az elektronikus források használatát.

Módszer

A kutatást, amelyben az egyetem hallgatói és munkatársai vettek részt, kérdőív és fókuszcsoportos beszélgetések segítségével végezték. (A kérdőív a tanulmány mellékletként olvasható.) A cél az volt, hogy adatokat gyűjtsenek az elektronikus források használatáról, és a kapott eredmények alapján a könyvtár hatékonyabb stratégiát tudjon kidolgozni az elektronikus források használatára.

A fókuszcsoportban az egyetemi könyvtár szak-könyvtárosai vettek részt, és a következő témákat vitatták meg az elektronikus forrásokról:

- (1) Kik használják?
- (2) Milyen gyakran használják?
- (3) Hol használják?
- (4) Milyen elektronikus forrásokat használnak?
- (5) Milyen célból használják?
- (6) Miért döntenek a használata mellett?
- (7) Mennyire tartják hasznosnak?

(8) Milyen tényezők befolyásolják a használatát?

A könyvtár kiválasztásánál szempont volt, hogy a hallgatói, a munkatársi létszám, valamint a rendelkezésre álló elektronikus források nagy száma tekintetében reprezentálja az ausztrál egyetemi könyvtárakat. A könyvtár elektronikus forrásainak száma 2000-től erőteljesen növekedett, több mint 330 adatbázis és 15 ezernél több fajta elektronikus forrás érhető el, a hallgatók száma 57 ezer körül van, a munkatársak ezrei dolgoznak különböző kampuszokon Ausztráliában és külföldön. Az elektronikus források növekvő száma szükségessé tette azok hatékony menedzselését a hallgatók és a munkatársak igényeinek megfelelően az osztott környezetben.

A felmérésbe a hallgatókat és a munkatársakat kívánták bevonni, a kérdőív kitöltésére szóló felhívást az egyetem heti hírlevelében jelentették meg. Összesen 317 válasz érkezett, amiből 305 volt érvényes. Az adatok elemzéséhez az SPSS szoftvert használták.

Az elektronikus források használatának és elérésének trendje

Egyetemi környezetben az elektronikus források használatát befolyásolja a hallgató státusza (hányadik szemeszterben tanul, milyen fokú oktatásban vesz részt), a használó neme és kora. A hallgató kora általában azért játszik szerepet az elektronikus források használatában, mert a fiatalabb generációk sokkal hatékonyabban használják a számítógépet.

A 305 hallgató nagy része nő volt (55,7%) és 20–29 éves (36,7%), a többség egyetemi végzettségű (72,4%). A résztvevők összetétele: 39% posztgraduális képzésben vesz részt, 38% egyetemi hallgató, 13,1% egyetemi munkatárs, 8,5% adminisztratív dolgozó és 1,3% TAFE (Technical And Further Education) diák.

A felsőoktatásban fontos szerepet játszanak az elektronikus források, amit ez a vizsgálat is bizonyított: a résztvevők 96%-a használt elektronikus forrásokat mind a munkában, mind a tanulásban.

Az elektronikus források hasznosulása szempontjából fontos tényező a használat gyakorisága. A vizsgálatban résztvevők több mint 59%-a hetente több mint egy alkalommal használta őket. A könyvtár szempontjából fontos, hogy hol használják az

elektronikus forrásokat. A válaszok elemzése azt mutatta, hogy a válaszadók 49,2%-a könyvtárban használta a forrásokat, legnagyobb részük 66,9% a kampuszon kívül Ausztráliában, 59,3% a kampusz területén a könyvtáron kívül, és csak 12,5 % a kampuszon és Ausztrálián kívül.

Az elektronikus források használatának egyik legnagyobb előnye, hogy a használat sem időhöz, sem helyhez nincs kötve – ezt a válaszok elemzése is megmutatta. A válaszadók 61,4%-a több, különböző helyről használta a forrásokat.

A leggyakrabban használt elektronikus források a könyvtári katalógusok (a válaszadók 82%-a használja) és az online folyóiratok (77%), ezt követték a weblapok (68,2%) és az online újságok (49,5 %).

Tekintettel arra, hogy a használók gyakran egynél többféle elektronikus forrással dolgoznak, ezért a kérdőívben több választ is adhattak erre a kérdésre. A 305 válaszadótól 1218 válasz érkezett, bizonyítandó, hogy a használók egynél több forrást vettek igénybe.

Az elektronikus források használatának okai többfélék: többek között adott témában információ gyűjtése (82,3%), különleges kérdésekre válasz keresése, feladatok megoldása, irodalmi áttekintés, dolgozat írása és segítség döntéshozatalhoz (25,2%) – ennél a kérdésnél is több választ adhattak a kérdőívet kitöltők.

Az elektronikus források használatának számos előnye van, amelyek a leginkább indokolják használatukat. A kutatásban ezek közül az alábbi öt érvet emelték ki: egyszerű elérés (a válaszadók 86,2%-a választotta), időkímélő, források sokfélesége, keresőeszközök lehetősége és a fizikai hely korlátlansága. Ezek mellett megengedett volt tetszőleges okot is írni, így például a válaszokban szerepelt az „információ minősége”, illetve „egyedüli elérhető forrás”. Az elektronikus források használata során számos olyan kritikus tényező van, amely befolyásolja a hatékony használatot. A válaszadók a következőket emelték ki: a források relevanciája, az információ nagy mennyisége, a támogatás hiánya, a források minősége, az elérhetőség, az időbeli elérhetőség, felhasználóbarát felület, oktatás.

A válaszadók 77,7%-a a relevanciát tartotta a legfontosabbnak. Úgy tűnt, a készség fejlesztése és a támogatás nem befolyásolta olyan jelentősen a használatot. Többen vélték úgy, hogy a releváns,

naprakész információ gyors elérése a legfontosabb szempont.

A kutatás során sikerült információt kapni arról is, mi az oka annak, ha valaki nem használ elektronikus forrásokat. Őt válaszadó nem tudta, hogyan kell őket használni, négyen nem tudtak a létezésükről, hárman úgy gondolták, hogy időrabló, nem elérhető, illetve nem volt rá szükségük.

Megállapítások

Összességében a használók nagy százaléka hasznosnak tartotta az elektronikus forrásokat, amelyeket munkájukhoz és tanuláshoz egyaránt használnak. 84 válaszadó még külön megjegyzésben páratlannak, felbecsülhetetlen értékűnek, nélkülözhetetlennek minősítette azokat. Az elektronikus források nagy választéka, a keresési lehetőségek és a helytől független elérés mellett az információtechnológia nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a használók elégedettek voltak a forrásokkal.

A megkérdezettek megemlítették azokat a problémákat is, amelyek nehézséget okoztak az elektronikus források használata során – rendszerint kereséskor, a források elérésekor, illetve a tartalom letöltésekor. Ilyen volt például a kereső interfészek különbözősége, sok időt vett igénybe a böngészés és a letöltés, nehézséget okozott az elérések korlátozása, a számítógép használhatósága, az internetkapcsolat, valamint a felhasználói név használatához vagy tagsághoz kötött belépés. Ezek a nehézségek olyan információtechnológiai fejlesztések igényét vetik fel, amelyek alkalmazásával az elektronikus források elérése javítható. Egyik ilyen lehetséges újítás például az interfész felhasználóbarátabbá alakítása, ami a használót a szükséges információ kereséséhez irányíthatja. A gyorsabb és megbízhatóbb internetkapcsolat pedig növelheti a letöltés sebességét.

A felmérés során azt tapasztalták, hogy a válaszadók neme és a jelenlegi munkahelyen vagy tanulással töltött évek száma nem befolyásolta lényegesen az elektronikus források használatát, tanulmányi háttérük és pozíciójuk viszont szorosan összefüggött vele.

Különböző felhasználók különböző célból használták az elektronikus forrásokat, és e csoportok között jelentős különbségeket találtak a használatra vonatkozóan. Jelentős különbség volt például azok

között, akik munkájukhoz vagy tanulmányaikhoz használták a forrásokat, illetve elektronikusan elérhetővé tették ötleteiket vagy publikációikat, és akik nem. Az elektronikus források hasznossága szempontjából viszont nem játszott szerepet az, hogy milyen célból használták őket.

A kutatás eredményeként megállapítható volt, hogy a legfontosabb az elektronikus források relevanciája.

Következtetések

Az ausztrál egyetemi könyvtárban végzett kutatás során az elektronikus források használatára vonatkozóan gyűjtöttek adatokat a felhasználók elvárásairól, viselkedéséről és gyakorlatáról. Egyértelműen megállapítható volt, hogy az elektronikus források használata az egyetemen általánosnak mondható, és a válaszadók többsége hasznosnak találta őket.

Tekintettel arra, hogy a vizsgálatot egyetlen egyetemen végezték, ezért messzemenő következtetéseket nem lehet levonni a megállapításokból, ahhoz ezt több egyetemen is el kellene végezni. Az elektronikus források hasznosítása és a hasznosításból adódó eredmények közötti kölcsönös kapcsolat elemzése a jövőbeni kutatás témája lehetne.

Irodalom (válogatás az eredeti cikkekből)

GONÇALVES, M. A. – MOREIRA, B. L. – FOX, E. A. – WATSON, L. T. : What is a good digital library? A quality model for digital libraries. = Information Processing and Management, 43. köt. 5. sz. 2007. p. 1416–1437.

KENNEDY, M. R.: Dreams of perfect programs: managing the acquisition of electronic resources. = Library Collections, Acquisitions, and Technical Services, 28. köt. 4. sz. 2004. p. 449–458.

LIU, Z.: Print vs. electronic resources: a study of user perceptions, preferences, and use. = Information Processing & Management, 42. köt. 2. sz. 2006. p. 583–592.

NICHOLAS, D. – HUNTINGTON, P. – JAMALI, H. R. – WATKINSON, A.: The information-seeking behaviour of the users of digital scholarly journals. = Information Processing & Management, 42. köt. 5. sz. 2006. p. 1345–1365.

/DENG, Hepu: Emerging patterns and trends in utilizing electronic resources in a higher education environment. An empirical analysis. = New Library World, 111. köt. 3–4. sz. 2010. p. 87–103./

(Naszados Edit)

Az Europeana felhasználói értékelése – az első tapasztalatok

Az Europeana bemutatása

Az *Európai Digitális Könyvtár* – hivatalos nevén *Europeana* – célja, hogy Európa minden tájáról kulturális tartalmakat tegyen hozzáférhetővé mind a szakmai közönség, mind pedig a széles közvélemény számára. Az Europeana 2008. november 20-án kezdte meg működését kétmillió digitális objektummal, melyek száma 2009-re meghaladta az ötmilliót. A kultúrportált folyamatosan bővítik archívumokból, kép-, hang-, és filmgyűjteményekből származó digitális objektumokkal.

A vizsgálat háttere és körülményei

Az Europeanak az a célkitűzése, hogy a benne tárolt tartalmakat egyszerű és felhasználóbarát módon tárja minél szélesebb közönség elé, azért kiemelt jelentőségű, mert felhasználói rendkívül heterogén csoportot képeznek, nagyon különböző előképzettséggel és célokkal rendelkeznek.

Annak a felmérésére, hogy valójában mennyire felhasználóbarát a portál prototípusa, a konstanzi *Alkalmazott Tudományok Egyetemén (Hochschule für Technik, Wirtschaft und Gestaltung)* egy MA-hallgatóknak tartott, designkutatással foglalkozó projektszeminárium keretében került sor.

A felmérést az ún. „*plusz-mínusz*” módszerrel végezték. Első szakaszában a résztvevők szabadon, címszavakban értékelték az Europeana *grafikus felületeit* (pl. az oldalak felépítése, feliratok), illetve ezek *működését*, a pozitív tapasztalatokat a képernyőn (+) jellel, a negatívakat (-) jellel jelölve. Ezt egy interjúszakasz követte, melynek során a tesztelők megindokolták és kiegészítették kijelentéseiket, ötleteket adva az általuk érzékelt hibák javítására is. A módszer előnye, hogy az értékelő maga választhatja ki egy számára releváns konkrét keresési szituációból az értékelés szempontjait.

A felmérésben 13, vizuális kommunikációt hallgató egyetemista vett részt, akik a felmérés előtt még nem találkoztak az Europeana portállal. A vizsgálat 2009 novemberében és decemberében zajlott, Safari és Mozilla Firefox böngészők segítségével.

A vizsgálat eredményei

- 1) Az Europeana logójával kapcsolatban: a tesztelőknek tetszett, hogy elég *feltűnő, dinamikus*. A különböző nyelvű szlogenek, melyek a portál soknyelvűségét és sokoldalúságát is kiemelik, felkeltik a figyelmet. Pozitívan értékelték a hallgatók azt is, hogy a logó mindig *visszavezet a kezdőlapra*, de fejlesztési javaslatként megjegyezték, hogy a logót érdemes lenne valamilyen módon (pl. amikor az egér mutatója a logó felé közelít) magyarázó szöveggel ellátni. Így a gyakorlatlan felhasználó számára is egyértelmű lenne, hogy a logó egyben a kezdőlapra mutató link.
- 2) A kezdőlap az értékelők szerint nagyon *rendezett és jól strukturált*: a megfelelő információk szerepelnek rajta, átlátható fontossági sorrendben. A kezdőlapon nincs semmi felesleges, a fontos információ így nagyobb hangsúlyt kap, ezáltal *könnyű navigálni* az oldalon. A résztvevőknek tetszett, hogy 26 nyelvből lehet választani, bár hibaként feltűntették, hogy a kezdőlapon kiválasztott nyelvet az oldal sokszor nem tartja meg, ha az oldalakra navigálunk. Az oldalon lévő képsor tetszetősen kitűnik színességével, betöltése mégsem időigényes. A bevezető szöveg is pozitív értékelést kapott: jól megírtnak és pont megfelelő hosszúságúnak tartották az egyetemisták. Tipográfiaiailag is megnyerőnek tartották a kezdőlapot. Kritikaként felmerült, hogy a kezdőlap nem jelenik meg egyben a böngészőablakban, bizonyos feliratokat csak görgetéssel lehet elérni, ezáltal a menü túl kevés szerepet kap az oldalon. Szintén hibaként jelezték, hogy az oldalakon használt különböző színek nem következetesek (pl. a szöveg médiatípus színe ugyanúgy lila, mint a keresés szűkítésénél a szempontok hozzáadását szolgáló pluszjel), ami megzavarhatja a felhasználót.
- 3) Az Europeana oldalainak általános felépítése a tesztelők szerint *áttekinthető*, az oldalak *színei barátságosak*, és kellő mennyiségű információ található rajtuk. A tipográfiaiailag túl monoton oldalak viszont megnehezítik a különböző funkciójú szövegek megkülönböztetését.
- 4) A keresés szűkítésére szolgáló szempontrendszert pozitívként említették a hallgatók, bár javasolták, hogy a szempontok magyarázatához készüljön rövid sűgőszöveg (pl. a nyelvek megjelöléséhez – ezeket a rövidítéseket korántsem találták egyértelműnek). Hibaként je-

lezték, hogy a keresés nem kezeli azonosan az umlautot és annak körülírását, illetve a különböző nyelvekre jellemző egyéb különleges karaktereket. A keresésnél megjelenő *Bejelentkezés/Regisztráció* linknél szintén a magyarázatot hiányolták: milyen előnyöket élvez keresésnél a felhasználó, ha regisztrál, illetve bejelentkezik. Az egyik tesztelő a keresés szűkítésénél megjelenő plusz-mínusz jelekkel kapcsolatban arra utalt, hogy a felhasználóknak nem feltétlenül egyértelmű azonnal, hogy ezek mit jelentenek – csak kipróbálás után értik meg a működési elvét.

- 5) A találati listával kapcsolatban pozitívként jelölték meg, hogy a keresőkérdés továbbra is látható marad, szűkíthető, illetve, hogy egy-egy elem kiválasztása után egy link segítségével vissza lehet térni a találatokhoz. Szintén jónak találták, hogy a találatok száma megjelenik a listán, s hogy a találatokat elsősorban képek azonosítják. Negatívként jegyezték meg, hogy a bal kéznél, a médiatípusok alatt található magyarázó szöveg csak angolul látható más nyelv kiválasztásakor is. A javaslatok között szerepelt, hogy a felhasználó számára leírást lehetne adni arról, hogy a találatok hogyan jönnek létre, esetleg hogy a lista milyen szempont alapján van sorba rendezve. Az egyik tesztelő ötlete szerint a találatok kategóriájánál szintén lehetne alkalmazni a színkódolást.
- 6) A találatok megjelenítésével kapcsolatban a résztvevőknek tetszett, hogy a „több/kevesebb” feliratú linkre kattintva szabályozható a leírás hosszúsága, illetve, hogy a dokumentumot eredeti környezetében is meg lehet tekinteni. Ugyanígy pozitív volt a kapcsolódó tartalmak megjelenítésének megítélése. Negatívként kiemelték, hogy a kapcsolódó tartalmak megnyitása után már nem lehet visszatérni az eredeti keresőkérdéshez, illetve az elemek leírásából hiányoltak egy olyan szöveget, amely az elem ismertetését, történetét, jelentőségét tartalmazná.

- 7) Az idő szerinti keresésnél a hallgatóknak tetszett a médiatípusok kategóriáinak egyértelmű megkülönböztetése, a helykihasználás, hogy a listát az egér görgőjével lehet mozgatni, valamint hogy az évszámok különböző nagyságúak. Nem tetszett viszont, hogy a találatok kevéssé dominánsan jelennek meg az időrendi skálán, illetve, hogy nem lehet sehova begépelni egy évszámot, hogy automatikusan odaugorjon a lista, tehát hogy a precíz keresést ez a funkció nem teszi lehetővé.
- 8) A regisztrációval kapcsolatban jónak találták, hogy regisztráció nélkül is inaktívan látszanak a keresés szűkítése alatt azok a műveletek, amelyeket csak bejelentkezés után lehet elérni. Ennek ellenére a hallgatók úgy érezték, hogy a portál nem hangsúlyozza kellően a regisztráció nyújtotta előnyöket.

E vizsgálathoz hasonló eredményekre jutott egy másik, 2010 márciusában végzett felmérés is [Dobrevá et al. 2010]: bár a portált sok szempontból pozitívan ítélték meg, még tág tere van a fejlődésnek, és szükség van további felhasználói tesztesre.

Irodalom

DOBREVA, M. – McCULLOCH, E. – BIRELL, D. [et al.]: User and Functional Testing: Final report Europeana v1.0. March 2010. = http://version1.europeana.eu/c/document_library/get_file?uuid=1c25ae28-9457-4b0f-be62-654a7cf6c5b7&groupId=10602

/SCHWEIBENZ, Werner: Eine erste Evaluation de Europeana: Wie Benutzer das „Look & Feel” des Prototypen der Europäischen Digitalen Bibliothek beurteilen. = *Information Wissenschaft und Praxis*, 61. köt. 5. sz. 2010. p. 277–284./

(Szívi Zsófia)

Pillanatképek a laptophasználatról egy egyetemi könyvtárban

A *Rochesteri Egyetem* (New York állam, USA) könyvtárában a szerzők – az intézmény két munkatársa – által végzett kutatás célja az volt, hogy számszerűsítse a hordozható számítógépek használatát egy egyetemi könyvtárban és felmérje a korszerű technológiával ellátott új könyvtári terek hatását a laptophasználatra. Módszertanilag a

hagyományos, látogatói belépés–kilépés számlálása helyett a kutatást rövid, strukturált megfigyelésekre alapozták. A rendszeres időszakonként és a könyvtár különböző pontjain végzett pillanatfelvételek markáns összevetést tettek lehetővé, és érdekes eredményt hoztak a könyvtáron belüli laptophasználatról.

A kutatás során hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a laptopok és más hordozható készülékek használata viszonylag rövid idő alatt várakozáson felüli mértékben megnőtt. Ezt a változást először két tényező együttes hatásának tulajdonították: egyrészt a hallgatók által használt eszközök ugrásszerű terjedésének, másrészt a könyvtárak fizikai tereiben történt változásoknak, a technikai infrastruktúra javulásának és egyéb kényelmi szempontoknak. Ami azonban érdekes módon harmadik tényezőként jelentkezett, az az volt, hogy a hordozható gépek használata nemcsak az új, éppenséggel ilyen célra kialakított tereken nőtt meg, hanem a könyvtár régi, hagyományos térségeiben is.

A kutatást 2005 őszén kezdték. Első megfigyeléseik alapján kiderült, hogy a hallgatók nem hordják magukkal laptopjukat mindig mindenhol, hanem csak hosszabb lélegzetű munkák alkalmával használják őket. Ekkor merült fel a kérdés, hogy vajon mennyire elterjedt a laptophasználat a hallgatók körében. 2007-ben egy jelentős beruházás eredményeképpen új könyvtári szárnyat (*Gleason Library*) hoztak létre korszerű berendezésekkel és teljes körű vezeték nélküli internet-hozzáféréssel. Kíváncsian várták a hallgatók könyvtárhasználatában bekövetkező változásokat. Vajon többen hozzák magukkal ezek után laptopjukat a könyvtárba? Vajon többet használják majd a felújított olvasótermeket, mint a régit? A 2005-ben kezdett kutatást hároméves megfigyelési időszak követte.

Első számlálás a könyvtári terekben – 2005

Számos kutatás vizsgálja a laptophasználatot vagy a könyvtári olvasótermek állapotát, de kevés kísérel meg a két tényező konkrét összefüggésének feltárását. Míg a hagyományos (bejárati és kijárati) látogatószámlálás átfogó képet ad a könyvtárak kihasználtságáról, nem ad betekintést abba, hogy a hallgatók hogyan veszik igénybe a különféle olvasói tereket. Az első, 2005-ös vizsgálatuk keretében a szerzők az egyetem főkönyvtárának (*Rush Rhees Library*) hét, különböző jellegű nyilvános olvasói terében végeztek számlálást (tájékoztatószolgálat nyilvános munkaállomásokkal, nagyméretű olvasóterem hatalmas asztalokkal, eldugott kutatóhely néhány asztallal, forgalmas, sokat használt olvasóterem kézikönyvekkel, több íróasztallal, és előcsarnok, társalgó). Önkéntes könyvtári alkalmazottak végezték a számlálást adott napokon egy reggeli, egy délutáni és egy esti időpont-

ban. Számolták az egyes termekben dolgozó és azok közül saját laptopot használó látogatókat. Ezen kívül más, érdekesnek tűnő dolgokat is feljegyeztek, például mobiltelefon használatát, alvó hallgatókat, felügyelet nélkül hagyott laptopokat stb. Összesen tizenhat alkalommal végezték el a felmérést 2005 októbertől és decembertől között. A vizsgálat szerint a látogatók 28%-a használt laptopot – ugyanakkor a Rochesteri Egyetem statisztikája alapján a hallgatók 81%-a rendelkezett saját noteszgéppel. A 2005-ben végzett első felmérés tanulsága tehát az volt, hogy a lappal rendelkező diákok alig harmada hozta be a gépét a könyvtárba.

Számlálás az új szárnyban - 2008

Az új évezred elején országszerte számos intézmény fogott felújítási munkálatokba, hogy a könyvtári olvasótermek biztosítani tudják az új technológiák használatát. A Rochesteri Egyetem 2007-ben munkaszobák átalakításával hozott létre egy új szárnyat (*Gleason Library*) (<http://www.library.rochester.edu/gleason/home>) korszerű infrastrukturális háttérrel, kényelmes, könnyen átrendezhető berendezésekkel, természetes megvilágítással és vezeték nélküli hálózattal. A Gleason Könyvtárban végzett felmérések egy-egy hétiig folytak 2008 tavaszán és őszén. A felmérések tavasszal 47, ősszel 49%-os laptophasználatot mutattak. A kutatási eredményekből egyértelműen kitűnik az új olvasói terek vonzereje, hiszen a három évvel korábban, 2005-ben a Rush Rhees Könyvtárban mértnél 21%-kal lett magasabb a laptophasználati érték.

Újraszámolás a régi könyvtári terekben – 2008

A modern könyvtárban tapasztalt magasabb laptophasználati arány felvetette a kérdést, miszerint ez a minta kiterjed-e az egész könyvtárhálózatra, vagy csak a technológiailag ösztönző, kényelmes körülményeknek köszönhető? Feltevésük szerint az új olvasótermek hatására a régiek látogatottsága csökkent. Arra számítottak, hogy a korábban a Rush Rhees Könyvtárat használók átpártolnak majd az új létesítményhez. Ennek bizonyítására 2008 októbertől megismételték a három évvel korábbi méréseket ugyanazon feltételek mellett, azonos helyeken, azonos időben és gyakorisággal.

A régi terek új vizsgálata nem igazolta a kutatók feltevését: a 2005-ben mért adatokhoz képest ugyanis jelentős növekedést mértek mind a látogatók, mind pedig a laptophasználók számát illetően ugyanazon könyvtári helyiségekben. A laptophasználók száma 28%-ról 62%-ra emelkedett 2005-höz képest! Tehát a modern szárny nem csökkentette a régi iránti érdeklődést, hanem az ellenkezője történt: új látogatókat toborzott, azok közül is elsősorban laptophasználókat.

A kutatási eredmények újabb kérdéseket vetettek fel: Miért ugrott meg ilyen drasztikusan a laptophasználók aránya? Miért magasabb a régi könyvtárban a laptophasználók aránya (62%), mint az újban (49%)? Miért növekedett meg ilyen mértékben a régi olvasói terek látogatottsága?

Lehetséges válasz a kérdésekre a hallgatói létszám emelkedése, illetve az intézmény infrastruktúrájának fejlődése is, hiszen 2006-ban az egyetemi előadótermek vezeték nélküli internethálózattal lettek ellátva, miáltal a hallgatók az előadásokon használt laptopokkal felszerelve mehetek tovább a könyvtárba. A laptophasználat növekedésében szerepet játszhatott az újabb laptopmodellek, olcsóbb, könnyebb gépek, netbookok elterjedése is. A régi olvasótermek erősebb látogatottságát pedig a szerzők annak is tulajdonítják,

hogy a zsúfoltabb kollégiumi szobák helyett vonzó lett a nyugodtabb tanulási légkört nyújtó könyvtár.

A két könyvtáros kutató által végzett vizsgálat egyik tanulsága, hogy érdemes nemcsak az új technikai eszközök birtoklását, de azok használatát is vizsgálni könyvtári keretek között. Azonban nehéz megmondani, hogy a használatban megmutatózó növekedés magának az eszköznek, vagy az olvasói terek technológiai és kényelmi felszereltségének köszönhető-e. Kutatásuk eredményeként – az olvasótermekben őrizetlenül hagyott noteszgépek nagy száma miatt – felhívták a könyvtárlátogatók figyelmét a laptopok biztonságára. A könyvtári vezetés számára pedig a vizsgálatból egyértelműen kiderült, hogy továbbra is szükség van az asztali számítógépekre, hiszen azok használata jottányit sem csökkent a hordozható készülékek szaporodása ellenére. Folytatni kell a laptopokat kiszolgáló felületek fejlesztését bútorok, csatlakozók, vezeték nélküli hálózat és biztonságos laptoptárolási lehetőségek biztosításával. Emellett fel kell készülni egyéb digitális technológiák viharos gyorsaságú terjedésére is.

/BRIDEN, Judi – MARSHALL, Ann: Snapshots of laptop use in an academic library. = Library Hi Tech, 28. köt. 3. sz. 2010. p. 447–453./

(Béni Zsuzsanna)

Az elektronikus információszolgáltatás új módjai a Francia Nemzeti Könyvtárban

Az eddigi történések

A *Francia Nemzeti Könyvtárban* (*Bibliothèque nationale de France = BnF*) 1995-ben jött létre a *Tudomány és Technológia Osztály* (továbbiakban *TT Osztály*), hogy gyűjtse és őrizze a dokumentumokat az egész nemzet számára a mérnöki tudományok terén. Mérete és költségvetése a kezdetektől fogva lehetővé teszi, hogy a BnF az ország egyik legfontosabb kutatókönyvtárává váljon. 2009 pedig a nagy változások éve a könyvtár történetében: új elektronikus információszolgáltatási koncepciót fogadtak el, amelynek lényege a nyilvános, a falakon túlnyúló szolgáltatások nagymérvű kibővítése, a legnagyobb francia tartalomszolgáltatóvá válás.

Az elektronikus információszolgáltatásnak természetesen volt előzménye a BnF-ben. A Gallica, a

franciák elektronikus könyvtára a 90-es évek elejétől létezik: a kurrens és nem kurrens digitális dokumentumokat szolgáltatja, az Europeana legfontosabb francia együttműködő partnere. Az eltelt 15 évben sokféle projektben sok dokumentumot digitalizáltak, a Gallica olyan enciklopédikus könyvtár, amely a legnagyobb francia írók és gondolkozók műveit mutatja be a világnak. Ezért főleg francia nyelvű dokumentumokat tartalmaz. Gazdag tudományos, történelmi és kulturális tartalma folytán nagyon népszerű a felhasználók körében. 2007-ben úgy döntöttek, hogy 2008–2010 között a digitalizálás mértékét növelik: az évi 6000 dokumentumról áttérnek az évi 100 000-re, és e nagy mennyiségnek kb. 40%-át jó minőségű OCR feldolgozásnak vetik alá. A dokumentumokat könyvtárosok válogatják ki, a feldolgozást külső partnerek végzik automatikus szkenneléssel (a törékeny darabok

kivételével), a létrejött képfájlokat szövegfájlokba konvertálják és OCR-ezik. Az utolsó munkafolyamatokat ismét könyvtárosok végzik: a metaadatokat elhelyezik a BnF katalógusában és gondoskodnak a megjelenítésről a Gallica honlapján.

A Gallica a gyűjtemények szerzői jog alá már nem eső darabjait tette 2008-ig hozzáférhetővé. 2008-tól azonban *Bruno Racine*-nak, a könyvtár elnökének döntése értelmében már szerzői jog alá eső művek is elérhetők. Ennek érdekében a könyvtár szerzőkkel és kiadókkal kötött szerződéseket: a könyvek kereshetők a Gallicában és a metaadatoktól link vezet a kiadó kereskedelmi honlapjára, ahonnan a dokumentum teljes szövege beszerezhető. A kísérletet 2008-ban indították, de úgy döntöttek, hogy a továbbiakban a program sok ezer monográfiát tartalmaz majd.

Új technikai megoldásokat is bevezettek a jobb használhatóság érdekében: találati listák ikonképekkel való ellátása, az oldalak vízjelezése a jogosulatlan használat megakadályozására, flash technológiára alapuló új megjelenítési módszerek, a letöltés sebességének javítása.

2008-ig a TT Osztály csaknem kizárólag nyomtatott dokumentumokat szerzett be, évi mintegy 8000 könyvet és 1800 folyóiratot. Az elektronikus információt az egész könyvtár speciális költségvetési keretből szerezte be. A TT Osztálynak nem volt lehetősége saját gyarapítási politikát folytatni. 2009-ben változás állt be, a TT Osztály saját kerettel rendelkezik és a kiadókkal önállóan tárgyal két fő cél megvalósítása érdekében:

- ritka elektronikus dokumentumok gyűjtése,
- a gyűjteményekhez való hozzáférés bővítése.

Elektronikus gyűjtemények kialakítása

Az első cél a BnF nemzeti szerepének erősítése a távolról is hozzáférhető e-book-gyűjtemények kialakításában. A könyvtár felhasználóinak ugyanis 90%-a az Île-de-France régióban (Párizsi Régió) él és dolgozik, főleg a felsőoktatásban tevékeny tudósok, kutatók, ők ritkán jutnak hozzá az értékes gyűjteményekhez, mert intézményeik maguk nem képesek ezeket előfizetni.

A könyvtár megbeszéléseket folytatott a felsőoktatási könyvtárak képviselőivel, illetve a francia felsőoktatási elektronikus információs szolgáltató konzorcium (francia EISZ) vezetőivel és minden résztvevő fontosnak tartotta azt a tényt, hogy a BnF a

költséges gyűjtemények beszerzésével hozzájárul a nemzeti elektronikus információs politika hatékony megvalósításához. Abban is megegyeztek, hogy kizárólag a BnF felhasználói élvezik az új kínálat előnyeit.

2009 júliusában a BnF a *Springer* kiadóval kötötte meg első szerződését a 2005 és 2008 között kiadott e-bookok gyűjteményére. A második szerződés az *Elsevier* kiadói csoport 1995–2008 között megjelentetett elektronikus könyveire vonatkozott. Az e-book-gyűjtemények a kiadók szolgáltató felületén érhetőek el, de a BnF saját tárhelyén is elhelyezi őket. A BnF jogosultságot szerzett a dokumentumok terjesztésére saját szolgáltatás keretében.

Hasonló modelleket dolgoznak ki a folyóiratok esetében is. 2007-ben megvették az *Elsevier* archívumokat is és most a BnF ezek legnagyobb francia repozitóriuma.

A 2009-ben és 2010-ben megjelenő összes e-bookra is megkötötték már a szerződéseket mindkét kiadóval. A TT Osztály könyvtárosai számára nagy kihívást jelentenek ezek a szerződések, mivel megszűnik a nyomtatott gyűjteményekkel való munka.

A második cél a BnF nemzeti információs szolgáltató szerepének erősítése mind a tudósok, mind az egyszerű polgárok számára. Itt is az elektronikus forma élvez előnyt, 2009-től kezdődően három év alatt kb. 1500 folyóirat esetében teljesen áttérnek az elektronikus formára.

Új úton a reprográfiai szolgáltatás

A BnF 2004-ben hozta létre sokszorosító szolgáltatását, mert a kiadók részéről nagy volt az igény kereskedelmi célú, főleg illusztrált anyagok másolatainak beszerzésére. Valójában nem a hagyományos nyomtatott anyagok kiterjedt reprográfiai szolgáltatását kívánták létrehozni, hanem speciális kiadói igényeket elégítettek ki jó minőségű képekkel.

Ez egy ideig jól működött, de a költségvetési keretek szűkülésével a könyvtár rászorult új bevételi források felkutatására. Ezért tanulmányt készítettek új struktúra, új célok, új jövő megteremtésére. Jelenleg a szolgáltatás tevékenységeinek felét a könyvtári gyűjtemények megőrzése teszi ki: sérült dokumentumok szkennelése, melyek aztán a szerzői jogtól függően a Gallicában teljesen nyilvánó-

san elérhetőek lesznek vagy megvásárolhatók a képbankból. A szolgáltatási tevékenységek másik felét fogja az új stratégia megváltoztatni. Eddig a felhasználók saját másolatukat közvetlenül kérték a *Reprográfiai szolgáltatástól*. Sok volt az adminisztrációs költség és nagyon késedelmes a teljesítés.

A tanulmányban kiemelték azt, hogy sok kereskedelmi társaság érdekelt a könyvtár nagyon értékes gyűjteményeinek terjesztésében és hamarosan megkötik velük a szerződéseket. Maga a Reprográfiai szolgáltatás csak a jó minőségű faksimilék előállítására koncentrál.

A diverzitás most a szabály: a már szkennelt dokumentumokra más érvényes, mint a még nem szkenneltre. A már digitalizált dokumentumokat mások is szolgáltatathatják, a többi a könyvtár szakembereire vár. Ambíciózusak a tervek: a tételenkénti átlagosan 41 napi feldolgozási időt 5 napra szeretnék csökkenteni 2011 októberére.

Új dokumentumszolgáltató?

A hatalmas elektronikus könyvtár gyors fejlesztésének új perspektívái és a másolatküldés átalakítására és felgyorsítására irányuló szigorú új reformok miatt előtérbe kerültek az INIST-tel folytatott könyvtárközi kölcsönzésre és dokumentumszolgáltatásra vonatkozó tárgyalások. A BnF és az INIST között általános szerződések álltak fenn a dokumentumküldésre vonatkozóan 2005-től, de a valóságban nem igazán működtek: 2006-ban az INIST 150 kérést teljesített kevesebb, mint 1000 euró értékben. A BnF új megbeszéléseket indítványoz az INIST felé. Hasonló megbeszéléseket terveznek a CNRS-szel való együttműködést illetően.

/COLINMAIRE, Hervé: Science and technology at the Bibliothèque nationale de France: a new policy, a new electronic library and a new access to information. = Interlending & Document Supply, 38. köt. 1. sz. 2010. p. 22–25./

(Burmeister Erzsébet)

A Microsoft megveszi a Skype-ot

Megveszi a luxembourgi székhelyű Skype internetes telefonszolgáltatót a Microsoft. A 8,5 milliárd dolláros üzlet a szoftvergyártó történetének legnagyobb akvizíciója.

A Skype-ot a Microsofton belül külön üzletágba szervezik, amelynek vezetője a Skype ügyvezető igazgatója, Tony Bates lesz. A tervek szerint a Skype-szolgáltatásokat összekötik a Microsoft Xbox játékkonzoljával és az Outlook levelezőprogrammal. A két vállalat közös sajtótájékoztatóján Steve Ballmer, a Microsoft vezérigazgatója úgy fogalmazott: a Skype fenomenális szolgáltatás, amelyet világszerte több millió ember szeret. „Együtt a valós idejű távközlés jövőjét valósítjuk meg” – tette hozzá.

A Skype-ot 2003-ban alapította a Kazaa fájlmegosztó szolgáltatást is jegyző Niklas Zennstrom és Janus Friis. A kezdetben csupán számítógépes szakértők által kedvelt internetalapú távközlési rendszer fokozatosan egyre népszerűbb lett, elsősorban az olcsó nemzetközi díjszabása miatt. Az amerikai internetes árverési oldal, az eBay 2005-ben 2,6 milliárd dollárért vásárolta fel a Skype-ot, szakértők szerint azért, hogy megkönnyítse eladói és vevői közötti kommunikálást. A kezdeményezés sikertelensége miatt az eBay 2009-ben a Skype 70 százalékos tulajdonhányadát egy befektetői csoportnak adta el.

A vállalat nyolc éves történetében kevés nyereséget termelt. Az előző évben 860 millió dolláros árbevétel és 264 millió dolláros működési eredmény mellett 7 millió dolláros nettó veszteséget könyvelt el. 2010. december 31-én a társaság hosszú távú adósságállománya 686 millió dollár volt. A Skype-ot havonta átlagosan 145 millióan használják világszerte. A társaság az elmúlt időben elhalasztotta korábban tervezett 1 milliárd dolláros részvénykibocsátását. Azóta több jelentősebb internetes vállalattal kapcsolatosan, így a Facebookkal és a Google-lal is felmerült az együttműködés lehetősége. Piaci szereplők az üzletek kapcsán rendre 3-4 milliárd dollárra értékelték a Skype-ot.

Korábban a Microsoft inkább kisebb felvásárlásokkal igyekezett bővíteni szolgáltatásainak körét. Az egyik legnagyobb akvizíciója 2007-ben volt, amikor 6 milliárd dollár körüli összegért megszerezte az aQuantive internetes reklámcéget. A Microsoft több korábbi, és jelenlegi vezetője is túl magasnak tartja az akkori vételárat. Befektetői körökben megnyugvást keltett ugyanakkor, hogy a Microsoft elállt az amerikai internetes portál, a Yahoo megvásárlására három évvel ezelőtt tett – meg nem erősített hírek szerint – 48 milliárd dolláros ajánlatától. A Yahoo piaci értéke most ennek az összegnek mintegy fele.

/SG.hu Hírlevél, 2011. május 11., <http://www.sg.hu/>

(SzP)



Thieme Clinical Collections

The prime resource for essential clinical E-Books

Thieme Clinical Collections contain an extensive assortment of E-Books carefully selected to provide the students, researchers, and clinicians at your institution with thorough coverage of all major medical fields.

This currently expanding resource consists of 314 titles include titles published during the following years:

Collection 1	2000–2003:	65
Collection 2	2004–2006:	87
Collection 3	2007–2009:	111
Collection 4	2010:	51

Thieme Teaching Assistant

One powerful resource.
Two innovative teaching tools.

The Thieme Teaching Assistant platform is the ultimate web-based presentation tool, featuring powerful functionality to enrich and deepen the classroom experience.

Anatomy
2,000+ full-color illustrations

Physiology
792 stunning color images, charts, and tables

Ideal for:

- Presentations • Course materials
- Class handouts • Review

For more information and a free trial please contact:
Thieme Institutional Sales
E-mail: eproducts@thieme.de • Tel.: +49-711-8931-407

